

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

İNTİHAR, İŞSİZLİK VE GELİR DÜZEYİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE DELİKANLI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. CEBRAİL TELEK

ADİYAMAN, 2024

ÖZET

İNTİHAR, İŞSİZLİK VE GELİR DÜZEYİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ayşe DELİKANLI

İktisat Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağustos/2024

Danışman: Doç. Dr. Cebirail TELEK

İnsanoğlunun kendi arzusu ile canına kıyması olarak ifade edilen intihar kavramı pek çok alanda araştırma konusu olmuştur. İntihar vakalarının yaşanmasında boşanma, aile içi sorunlar, geçim zorluğu, borç batağına düşme, madde bağımlılığı, ticari başarısızlık gibi pek çok neden etkili olmaktadır. Bu nedenler arasında geçim zorluğu ve ticari başarısızlık dikkat çekmektedir. Zira önceleri sadece psikolojik ve sosyolojik alanda araştırılan intiharın ekonomik faktörlerin etkisiyle de ortaya çıkabildiği anlaşılmıştır. Özellikle artan işsizlik oranlarının bireylerin gelir düzeylerini etkileyerek geçim sıkıntısı ve ticari olarak başarısızlık yaşamasına bundan dolayı intihar davranışını gerçekleştirmesine neden olmaktadır. Tüm dünyada bir sağlık sorunu olarak kabul edilen intihar olgusu, Türkiye’de de giderek artmaktadır. Bu nedenle intihar, işsizlik ve gelir düzeyinin incelenmesi Türkiye’de intihar vakalarını ve işsizlik oranlarını azaltmaya, gelir düzeyini ise artırmaya yönelik politikaların oluşturulması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 1990-2019 dönem verileriyle intihar, işsizlik ve gelir düzeyi ilişkisini analiz etmektir. ARDL sınır testi yaklaşımı sonuçlarına göre, uzun dönemde işsizlik ve gelir düzeyi değişkenleri intihar üzerinde negatif ve anlamlı etki yaratmaktadır. Kısa dönemde ise gelir düzeyinin intihara olan etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, işsizlik değişkeninin intihar üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Söz konusu değişkenlerin birbirlerini etkileme yönlerinin anlaşılması açısından yapılan Granger nedensellik analizine göre ise işsizlikten intihara doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İntihar; İşsizlik; Gelir Düzeyi.

ABSTRACT

A RESEARCH ON SUICIDE, UNEMPLOYMENT AND INCOME LEVEL: TURKEY SAMPLE

Ayşe DELİKANLI

Department of Economics

Adıyaman University, Graduate Education Institute, August/2024

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Cebrail TELEK

The concept of suicide, which is expressed as taking one's own life by one's own will, has been the subject of research in many fields. Divorce, family problems, financial hardship, being trapped in debt, business failure, drug addictions are one of the main reasons in suicide cases. Among these reasons, business failure and financial hardship draw attention most. It has been understood that suicide, which was previously only in psychological and sociological fields, can also be caused by economic factors. Especially, due to increasing unemployment rates people experience business failure and financial hardship that lead them to the suicidal behaviour. The phenomenon of suicide, which is accepted as a health problem all over the world, is also increasing in Turkey. Therefore, it is important to examine suicide, unemployment, and income levels to formulate policies to reduce suicide cases and unemployment rates and increase income levels in Turkey.

This study aims to analyze the relationship between suicide, unemployment, and income level in Turkey for the period 1990-2019. According to the results of the ARDL bounds test approach, unemployment, and income level variables have a negative and significant effect on suicide in the long run. In the short run, the impact of income level on suicide is negative and statistically significant, while the effect of unemployment on suicide is negative and statistically insignificant. According to the Granger causality analysis conducted to understand the direction of the impact of these variables on each other, unidirectional causality has been encountered unemployment to suicide.

Keywords: Suicide; Unemployment; Income Level.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimimden tez konumun belirlenmesine kadar desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgisiyle farklı açılardan bakmamı sağlayan, tavrıyla beni cesaretlendiren, geç tanıştığım, ne yazık ki erken kaybettiğim çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ALBAYRAK' a sonsuz şükranlarımı sunar ve teşekkür ederim.

Tez çalışmamın sonuçlandırılmasında her türlü desteği ve bilgiyi veren, büyük bir hassasiyetle her konuda yol gösteren, güler yüzü ile cesaretlendiren kıymetli danışmanım Doç. Dr. Cebail TELEK' e ve yükseköğrenim sürecimde bana katkıda bulunan iktisat bölümü hocalarıma minnettarlığımı sunarım.

Hayatımın her döneminde beni destekleyen, kararlarımı saygı duyan, gündüzlerime neşe, gecelerime huzur veren, tüm duygularımı benimle birlikte yaşayan, disiplin ve düzeni bana aşılayan çok değerli annem Şule DELİKANLI'ya, babam Mesut DELİKANLI'ya ve tez yazım sürecimde odamı kendi odası gibi kullanarak beni kontrole gelen minik kardeşim Mehmet DELİKANLI'ya çok teşekkür ederim. Son olarak tez konumu belirlemek için büyük uğraşlar verirken benimle birlikte fikirler üreten, yazım sürecimde desteğini hep hissettiğim değerli arkadaşlarıma ve değerli eşim Ramazan ŞAHİN' e teşekkür ederim. Bu çalışmamın intihar, işsizlik ve gelir düzeyi konusunda inceleme yapacak olan tüm araştırmacılara rehberlik etmesini temenni ederim.

Tez çalışmamı 6 Şubat 2023 depreminde hayatını kaybeden arkadaşlarıma ve tüm canlılara ithaf ediyorum.

Ayşe DELİKANLI

Adıyaman, 2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Adıyaman Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Ayşe DELİKANLI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. İNTİHAR KAVRAMI	3
2.1. İntihar Teorileri.....	5
2.1.1. Sosyolojik teoriler	5
2.1.2. Ekonomik teoriler.....	8
2.2. Türkiye’de İntihar.....	9
2.3. İntihar Eyleminde Kullanılan Yöntemler	12
2.4. İntiharın Nedenleri.....	14
2.4.1. Geçim sıkıntısı ve ticari başarısızlık nedenli intiharlar	18
3. İŞSİZLİK VE GELİR DÜZEYİ.....	23
3.1. İşsizlik Kavramı.....	23
3.2. Türkiye’de İşsizlik.....	25
3.3. İşsizliğin Nedenleri	29
3.4. İşsizliğin Sonuçları	31
3.4.1. İşsizliğin ekonomik sonuçları	32
3.4.2. İşsizliğin bireysel sonuçları.....	32
3.4.3. İşsizliğin toplumsal sonuçları	33
3.4.4. İşsizliğin psikolojik sonuçları	34
3.5. Gelir Kavramı.....	37
3.6. Milli Gelir.....	38
3.6.1. Kişi başına milli gelir	38

3.7. Kriz Dönemlerinde İntihar, İşsizlik ve Gelir Düzeyi	39
4. İNTİHAR, İŞSİZLİK VE GELİR DÜZEYİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	41
4.1. İntihar ve İşsizlik: Literatür İncelemesi.....	41
4.2. İntihar ve Gelir: Literatür İncelemesi.....	43
5. TÜRKİYE'DE İNTİHAR, İŞSİZLİK VE GELİR DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ	46
5.1. Çalışmanın Amacı, Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem	46
5.2. Veri Tanımlama.....	46
5.3. Birim Kök Testleri.....	47
5.3.1. Augmented Dickey-Fuller birim kök testi (ADF).....	48
5.3.2. Phillips Peron birim kök testi (PP)	49
5.4. ARDL Sınır Testi.....	49
5.5. Granger Nedensellik Testi	51
5.6. Bulgular ve Değerlendirmeler	52
5.6.1. Birim kök testi bulguları.....	52
5.6.2. ARDL sınır testi analizi bulguları.....	54
5.6.3. Granger Nedensellik analizi bulguları	56
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	58
KAYNAKÇA.....	61
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Durkheim'in intihar sınıflandırması.....	5
Tablo 2.2. Türkiye'nin 1978-2019 dönemleri kaba intihar hızı	11
Tablo 2.3. Cinsiyete göre tercih edilen intihar şekilleri (2015-2019).....	13
Tablo 2.4. Nedenlerine göre Türkiye’de ki intihar sayıları (2010-2019)	15
Tablo 2.5. Ticari başarısızlık nedenli intiharların cinsiyete göre dağılımı (2010-2019)	19
Tablo 2.6. Geçim sıkıntısı nedenli intiharların cinsiyete göre dağılımı.....	20
Tablo 3.1. 1923-1988 arası Türkiye’nin işsizlik oranları	26
Tablo 3.2. 1989-2019 arası Türkiye’nin işsizlik oranları	28
Tablo 3.3. İşsizlik öncesi dönem ile işsizlik sonrası dönemde oluşan değişimler.....	34
Tablo 3.4. Türkiye’de 1990-2019 yılları arasında kişi başına milli gelir (GSMH) rakamları (ABD Doları).....	39
Tablo 3.5. Kriz öncesi ve kriz dönemlerinde intihar, işsizlik ve gelir düzeyi sayıları.....	40
Tablo 5.1. Analizde kullanılan değişkenlere ait bilgiler	47
Tablo 5.2. ADF ve PP birim kök testi sonuçları.....	52
Tablo 5.3. ARDL modeli tanısal test sonuçları.....	53
Tablo 5.4. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi	54
Tablo 5.5. ARDL sınır testi sonuçları.....	54
Tablo 5.6. ARDL uzun ve kısa dönem katsayıları.....	55
Tablo 5.7. Granger nedensellik analizi sonuçları	57

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. 2002-2019 yılları arasında ticari başarısızlık nedenli intiharların cinsiyete göre dağılımı.....	19
Şekil 2.2. 2002-2009 yılları arasında geçim sıkıntısı nedenli intiharların cinsiyete göre dağılım oranları	21
Şekil 3.1. İşsizlik havuzu.....	25
Şekil 3.2. İşsiz bir yaşamın sonuçları	31
Şekil 3.4. İşsizliğin ruhsal sağlığı etkileme süreci ve Türkiye’deki etkisi	35
Şekil 5.1. CUSUM ve CUSUMQ test istatistiği sonuçları.....	56

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
CDC	: Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
JGnK	: Jandarma Genel Komutanlığı
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İİBK	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DİE	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Kişi Başına Gayrisafi Milli Hasıla

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında bireylerin iktisadi durumları ve ruhsal sağlıkları arasındaki karmaşık ilişki oldukça önem arz etmektedir. Bireylerin ekonomik kazanımları yaşam kalitelerini ve psikolojik refahlarını doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, işsizlik, gelir düzeyinin düşük olması, geleceğe ilişkin finansal belirsizlikler vb. ekonomik etkenler, stres, depresyon, tükenmişlik gibi psikolojik sorunlara neden olmaktadır. Bu psikolojik sorunlar bireylerin yaşama hazzını elinden almakta ve hayata son vermenin en iyi çözüm yolu olduğunu düşündürmektedir. Psikolojik bunalıma girerek yaşamına son veren veya vermek isteyen bireylerin hangi gerekçelerle bu eylemi gerçekleştirdiği merak konusu olmaktadır.

İnsanlık tarihinin ilk çağlarından beri var olduğu düşünülen ve toplumsal değer yargıları tarafından kabul görmeyen intihar eylemi negatif yönlü bir olgudur. İntihar, bireyin bilinçli bir şekilde, isteyerek kendi benliğine zarar vermesiyle öne çıkmaktadır. Aile içi geçimsizlik ve şiddet, yalnızlık ve çaresizlik hissi, önemseyen kişi tarafından değer görmeme, madde bağımlılığı, geçim sıkıntısı, işsizlik, gelir kaybı, borç batağına düşme, mental ve fiziksel hastalıklar, intihara yönlendiren dizi, film, oyun veya müzikler intiharın nedenleri arasındadır (Atasoy ve Köse, 2019: 130). Bu açıdan bakıldığında sonu ölümle biten intihar olgusu sosyal, psikolojik, siyasi, ekonomik vb. birçok faktörle etkileşim içerisinde. Bundan dolayı her bilim dalı intiharı kendi alanı kapsamında farklı bakış açılarıyla incelemeye çalışmıştır. Sosyoloji alanında intihar ile ilgili yapılmış pek çok çalışma ve teori bulunmasına karşın, bu alandaki ilk bilimsel çalışma 1897 yılında Emile Durkheim'in “İntihar, Sosyolojide Bir Çalışma” adlı eseridir. Durkheim, eserinde bireylerin intihar etmesindeki ana nedenin toplumsal normlardan ve sosyal bütünleşmeden kaynaklandığını belirtmiştir.

İnsan ve ekonomi çağlardan beri birbirleriyle etkileşim içerisinde olmalarına rağmen iktisatçılar intihar kavramını ekonomik çerçevede yeni yeni incelemeye başlamışlardır (Whitman, 2002). Ekonomi alanındaki ilk intihar incelemesinin Hamermesh ve Soss tarafından 1974’de yapılan “İntiharın Ekonomik Teorisi” adlı çalışma olduğu bilinmektedir. Yazarlar bu çalışmalarında, yaş ve işsizlik yükseldikçe intihar oranlarının artacağını, gelir düzeyi yükseldikçe intihar oranlarının azalacağını savunmuşlardır (Hamermesh ve Soss, 1974).

Bazı iktisadi yaklaşımlar insanı homoeconomicus olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlamaya göre insan, sınırsız olan ihtiyaçlarını kıt kaynaklarla karşılayan rasyonel bir bireydir. İnsanın, kendi faydasını maksimum kılmak için tutarlı bir şekilde yaşamına yön

veren akılcı bir birey olduğu da vurgulanmıştır. İktisadi yaklaşımların bu ifadeleri dikkate alındığında, ikamesi mümkün olmayan insan hayatının neden vazgeçilebilir olduğu sorusu düşünölmektedir (Baylan, 2016: 3). Psikologlar, sosyologlar, iktisatçıların yanı sıra pek çok kurum ve kuruluş da bu sorunun cevabı için araştırmalar yapmışlardır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yapılan araştırmaya göre, 15-19 yaş aralığında dördüncü ölüm nedeninin intihar olduğunu göstermiştir. İntiharların %77'sinden fazlasının düşük ve orta gelire sahip ölkelerde meydana geldiğı vurgulanmıştır. Öte yandan intiharın sadece gelir düzeyi yüksek veya gelir düzeyi düşük ölkelerde değıl, dünya çapında yaşanan küresel bir olgu olduğu da belirtilmiştir (WHO, 2023).

Emek pek çok toplumda tek gelir kaynağı olarak görölmektedir. Buna bağılı olarak uzun süren işsizliğı bireysel olduğu kadar toplumsal problemleri de beraberinde getirdiğı düşünölmektedir. Özellikle gelir düzeyi düşük veya geliri olmayan bireyler ihtiyaclarını karşılayamadıklarından dolayı ciddi boyutlarda geçim zorluğı yaşayabilmektedir (Durak, 2011: 12-13). Ayrıca işsiz kalan bireylerde yasaklı madde kullanımı, evlenememe, suç oranında artış, gelecek kaygısı vb. toplumsal problemlerin yanı sıra gelir kaybı, yaşam standardının düşmesi gibi ruhsal sorunların artması dolayısıyla intiharın ve intihar teşebbüslerinin de yükselmesi etkili olmaktadır. İktisadi belirsizliklerin bireylerin psikososyal dengelerini nasıl etkilediğı ve bu durumun intihar riski üzerindeki etkisinin anlaşılması için kapsamlı bir analiz gerekmektedir.

İntihar, işsizlik ve gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamak, toplumların ve bireylerin genel refah seviyelerini yükseltmek için önemlidir. Hem iktisadi politikaların hem de psikolojik sağlık hizmetlerinin bu durumu gözeterek değıerlendirmesi ve daha sağlıklı, sürdürülebilir toplumların inşası için katkı sağılayabilir. Buna bağılı olarak temel amacı, Türkiye'de intihar, işsizlik ve gelir düzeyi arasında ilişki bulunup bulunmadığını incelemek olan tez çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Bilimsel araştırmalarda, araştırmanın teorik, yöntem ve analiz kısımlarının somut bir şekilde anlaşılabilmesi için kullanılacak kavramların anlamsal açıdan tanınması gerekmektedir. Bundan dolayı her bölümün başında söz konusu kavramların tanımları verilerek detaylı anlatılmıştır. Birinci bölüm giriş kısmından oluşmaktadır. İkinci bölümde, intihar ile ilgili bilgiler verilerek Türkiye'deki verileri incelenmiştir. Üçüncü bölümde işsizlik ve gelir düzeyi kavramları incelenmeye çalışılmıştır ve intihar, işsizlik ve gelir düzeyi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Dördüncü bölümde söz konusu değıışkenlere ilişkin literatür araştırılması yapılmıştır. Beşinci bölümde ise analiz ve bulgulara yer verilmiştir.

2. İNTİHAR KAVRAMI

Bireyin kendi isteği ile öz benliğine saldırması ve hayatına son vermesi intihar olarak tanımlanmaktadır (Deniz vd. 2001). İntihar, bireysel bir eylem olmasına karşın tüm toplumların ortak problemidir. Tarih boyunca toplumdan topluma, kültürden kültüre oluşturduğu etkiler, tepkiler, görülme derecesi ve şekli açısından farklılıklar göstermiştir (Fırat, 2001). Dünya çapında birçok toplum kişinin kendi yaşamına son vermesini reddetmiştir. Bu sebeple genel olarak intihar olumsuz ve onaylanmayan bir olgudur. Bunun yanı sıra geçmişten günümüze kadar bazı toplum ve kabilelerde intihar olumlu ve hatta yapılması gereken onurlu bir davranış olarak da yer edinmiştir. İntihar davranışına teşvik eden toplumlar arasında Japon kültürü, Hindistan'da eşi vefat eden kadınlar, İskandinavya'nın eski savaşçıları örnek verilebilir (Köse ve Arslan, 2019 :14). Sözlü kültürün var olduğu ilkel toplumlar da intihar eylemini olumlu bir davranış olarak görmüşlerdir. İkel toplumların inanışlarına göre birey dünyada sakat, hasta vb. nasıl bir bedende yaşamışsa diğer dünyada da aynı şekilde yaşayacaktır. Bu nedenle diğer dünyaya aynı beden eksikliği ile gitmektense intihar etmeyi daha mantıklı bulmuşlardır. Özverinin oldukça fazla olduğu bu ilkel kabilelerde kocası vefat eden eşler arasında onun uğruna ilk kim öleceği ile alakalı bir rekabet yaşanmıştır (Sümer, 2016: 107). Bu rekabet intiharların sadakatli ve onurlu bir davranış gibi görülmesine neden olmuştur. Geçmişte yaşamış İskandinavlara göre de intihar pozitif bir davranış olarak görülmüştür. Doğal olarak ölmeyi utanç verici kabul eden bu toplumun yaşlanan bireyleri uçurumdan atlayarak intihar etmeyi daha onurlu kabul etmişlerdir. Hristiyanlığın doğduğu Orta çağ' da ise dini değerler gözetilmiştir. İntihar davranışının kilisenin kullarına gasp edici bir davranış biçimi olduğu ve bu yüzden intihara yönelenlerin yargılanmaya açık olduğu vurgulanmıştır. Rönesans dönemiyle birlikte akıl ön plana çıkmış ve dinsel temeller sorgulanmaya başlanmıştır. İntihar kavramı artık kabul edilen, istenmeyen veya eleştirilen bir davranış biçimi olmaktan çıkmıştır (Baylan, 2016 :6). Geçmiş toplumlarda yaşanan durumlar eleştirilerek intihar kavramı değerlendirilmiş ve kavramsallaştırılmıştır. Aklın ve bilimin ön planda olduğu günümüz modern toplumlarında ise intihar bireyin kendisinden ve toplumdan soyutlaşarak yalnızlaşması ile ortaya çıkmaktadır. Kısaca toplumların gelenekleri, görenekleri, dini inanışları ve beklentileri intihar eyleminin anlamlandırılmasında ve anlaşılmasında önemli rol oynamıştır (Köse ve Arslan, 2019 :16).

İntiharlar sadece toplumların kültürel ve dini inançlarıyla bağlantılı değildir. Sosyolojik, siyasi, psikiyatrik ve ekonomik faktörlerle de ilişkilidir. Bu durum da intiharı

daha komplike ve açıklanması zor bir kavram haline getirmiştir. İntihar ile ilgili pek çok tanım ve çalışma dikkat çekmektedir. Öncelikle intihar kavramı, ilk kez dilbilimci olan François a Mesgnien Meninski'nin yazdığı sözlükte kullanılırken, 1642 yılında Sir Thomas Browne tarafından yayımlanmış olan “Religio Medici” eserinde ise ilk defa terim olarak yer almıştır (Dodur, 2021: 3; ve Badiye, Kapoor ve Ahmed, 2014: 40; Akt. Kızılkaya ve Kuyucu, 2020:63). İntihar ile ilgili psikolojik ve sosyolojik incelemeler, Emile Durkheim'in 1897 yılında yayımladığı “Le Suicide (İntihar)” adlı eseri ile başlamıştır (Sezer, 2011: 8). Durkheim intiharı, bireyin kendi arzusu ile sonunu bilerek sergilediği olumlu veya olumsuz davranışlar doğrultusunda gerçekleşen ölüm şeklinde açıklamıştır (Durkheim, 2012). Ekonometrik olarak yapılan ilk intihar çalışması ise Hamermesh ve Soss tarafından yayınlanan “İntiharın İktisadi Teorisi” adlı çalışmadır. ABD'nin 1974-1967 dönemlerine ait intihar oranları kullanılarak yapılan bu çalışma intihar, yaş, işsizlik ve gelir düzeyinin ilişkisini açıklamaya çalışmıştır. Yaşın ve işsizliğin yükselmesinin intihar oranlarını arttıracığı, gelir düzeyinin yükselmesinin ise intihar oranlarını azaltacağı sonucuna ulaşmışlardır (Hamermesh ve Soss, 1974).

Ölüm insanoğlunun önüne geçemeyeceği bir sondur. İnsan hayatı, doğal ölüm, kazayla ölüm, başkası tarafından öldürülme ve intihar olarak dört şekilde sona ermektedir. Bu sınıflandırmada farklı nedenleriyle çeşitli anlamlar taşıyan intihar eylemi en dramatik ölüm şeklidir (Alptekin ve Duyan, 2014: 17). İntiharı yalnızca bir eylem olarak ele almak doğru değildir. İntihar, düşünce olarak oluşmaya başladığı andan kendini yok etme davranışı bitene kadar geçen bir süreçtir. Bu süreç içerisinde, intihar düşüncesinin oluşması, nasıl gerçekleşeceği ve kendini öldürmeye teşebbüs yer almaktadır (Atasoy ve Köse, 2019: 125). İntiharın bir süreç olarak ele alınması intihar ile ilişkili kavramlarında anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. En basit tanımıyla intihar, kişinin kendi rızası ile yaşamına son vermesidir. Bu tanıma göre niyet, eylem ve güdü olarak üç temel kavram dikkat çekmektedir. Bu kavramlara ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir (Eskin, 2012: 4; Akt. Atasoy ve Köse, 2019: 126):

Niyet: Kişinin yaşamına gerçekten son verme isteğinin var olup olmamasıdır. İntihar davranışının bilinçli olarak mı yoksa kaza sonucunda mı gerçekleştiğini açıklamaktadır.

Eylem: Kişinin kendi yaşamına son vermek için yaptığı davranışların bütünüdür.

Güdü: Bireyi intihara yönlendiren nedenler nelerdir? Ölme isteği, dikkatleri üzerine çekme isteği, çevresine ve ailesine gözdağı verme isteği gibi durumlardan hangisi bireyi intihara itmiştir.

Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (CDC) intiharı, kişinin ölme niyetiyle kendisini yaralaması sonucunda gerçekleşen ölüm şekli olarak tanımlamıştır (<https://www.cdc.gov/suicide/facts/>, Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Türkiye'deki ölüm ve intihar verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından toplanıp açıklanmaktadır. Buna göre, bireyin mental durumunda ortaya çıkan çatışma sonucunda kendi arzusu ile kendisini öldürmesi intihar olarak yorumlanmıştır (TÜİK, 1923-2009: 31).

Bütün bu açıklamalara bakıldığında, intihar kavramı nasıl tanımlanırsa tanımlansın, intiharın insanın kendi arzusu ile gerçekleştiği öne plana çıkmaktadır.

2.1. İntihar Teorileri

2.1.1. Sosyolojik teoriler

2.1.1.1. Durkheim'in intihar sınıflandırması

Emile Durkheim intiharın, parçalar halinde gelişen durumların toplamı olarak değil, bir bütünün süreci olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur (Lester ve Yang, 1997: 13-16). Tarih boyunca var olan tüm toplumların intihar oranlarının olağandışı durumlarla karşılaşmadığı sürece sabit bir seyir izlediğini ve bireylerin toplumsal yaşamda yer edinememelerinin intihar oranlarını etkilediğini belirtmiştir. Asosyal bir yaşam tarzını benimseyen bireyler intihar oranlarını artırırken, toplumsal hayatta yer bulmuş kişiler intihar oranlarını düşürmektedir. Durkheim intiharı Bencil (Egoist), Özgeci (Altruistik), Kuralsız (Anomik) ve Yazgısal (Kaderci) intihar olarak 4 grupta sınıflandırmıştır (Durkheim, 2012).

Tablo 2.1. *Durkheim'in intihar sınıflandırması*

	Toplumsal Bütünleşme	Toplumsal Kurallar
Eksik/ Zayıf	Bencil (Egoist) İntihar	Kuralsız (Anomik) İntihar
Çok Fazla	Özgeci (Altruistik) İntihar	Yazgısal (Kaderci) İntihar

Kaynak: Durkheim, 2013: 23.

Bencil (Egoist) intihar

Bencil intihar, bireylerin toplumla bütünleşmesinin zayıflaması sonucu oluşmaktadır. Bireylerin hayatta kalmak için artık herhangi bir neden görememesinden kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Durkheim'e göre insanoğlu yalnızlığa terk edildiğinde ve sosyalleşmede sorunlar yaşamaya başladığında intihara yönelmektedir. Yaşadığı ailede kişi sayısının

artmasının ve aile birliğinin kuvvetli olmasının intihar düşüncesini azalttığı vurgulanmıştır. Ayrıca Durkheim ülkelerin savaş, doğal afet gibi tehlikeli durumlarla karşı karşıya kaldığında toplumun bir bütün olduğunu bu durumda intihar etme olasılığını azalttığını söyler (Durkheim, 2013: 23, 263, 328).

Özgeci (Alturistik) intihar

Özgeci intihar, bireyin toplumla aşırı bütünleşmesi ve toplumsal değerlere fazlaca bağlı olmasından kaynaklı olarak görülmektedir. Toplumun kişiyi bazı şeylerden vazgeçmeye zorlaması, fazlaca özgüven aşılması özgeci intiharın artmasına neden olmaktadır. Özgeci intihar türünde kendini öldüren birey bir toplumsal görevi yerine getirdiğini düşünmektedir. Bu durumu reddeden birey saygısızlıkla, onursuzlukla suçlanmakta ve cezaya çarptırılmaktadır. Durkheim özgeci intihara örnek olarak, Hindu töresini vermiştir. Toplumsal kabul görmüş bu töreye göre eşi vefat eden kadınlar, kocalarının cenazelerinde kendilerini öldürmektedir. Ayrıca Durkheim askeri ahlakın ilkel ahlakın bir devamı olduğunu bu nedenle de asker intiharlarının aynı yaş ve şartlara sahip sivillerden daha fazla olduğunu vurgulamıştır (Durkheim, 2013: 24, 25, 214).

Kuralsız (Anomik) intihar

Kuralsız intihar, toplumu doğrudan olumsuz yönde etkileyen siyasi ve iktisadi krizlerin baş gösterdiği durumlarda oluşmaktadır. İktisadi kriz dönemlerinde artış gösteren intihar oranlarının refah zamanlarında da yükseldiği gözlemlenmiştir. Bolluk zamanlarında artan intihar oranları dikkat çekmektedir. Durkheim bu durumun anlaşılması için 1870 yılında İtalya'nın birliğinin oluşmasını takip eden 20 yılı örnek olarak göstermiştir. O dönemlerde sanayi ve ticaretin hızla gelişmesi olumlu bir durumken intihar oranlarında artış görülmüştür. Bu durumun gelişme ve değişmelere paralel olarak alışılmış ortak toplumsal sınırların ortadan kalkmasından kaynaklı bireysel acı olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca kuralsız intiharın boşanmaların kolay veya yasak olduğu toplumlarda daha fazla görüldüğü açıklanmıştır (Durkheim, 2013: 24, 25).

Yazgısal (Kaderci) intihar

Yazgısal intihar, toplumsal düzenlemelerin aşırı olmasından kaynaklı ortaya çıkmaktadır. Kaderci intihar olarak da bilinen bu intihar türünün kaynağı yoksun kurallara karşı elden bir şey gelmemesidir. Hiyerarşinin ve sosyal sınıf ayrımının geçerli olduğu

toplumlar kaderci intihara örnek verilebilir. Çağdaş toplumlar da kölelik ve hiyerarşi gibi durumlar görülmediği için bu intihar tipine pek rastlanılmamaktadır (Durkheim, 2013: 24).

2.1.1.2. Ginsberg'in konjonktürel teorisi

Ralph Ginsberg 1966'da intihar ile ilgili yaptığı çalışmada “Devresel Teoriyi” öne sürmüştür. Bu teoriye göre, insanların arzuları ile finansal değerleri arasındaki çelişkiden kaynaklanan mutsuzluk ve memnuniyetsizlik intihara neden olmaktadır. Bundan dolayı bir toplumdaki intihar oranları o toplumun memnuniyet seviyesini göstermektedir. Normal şartlar altında gelir artarsa (iktisadi büyüme gibi) bireylerin mali istekleri de artmaktadır. Benzer şekilde gelir azalır (ekonomik daralma gibi) bireylerin arzuları da azalmaktadır. Dolayısıyla bireyler arzularıyla uyumlu mali hakları elde edebilmek için uygun davranışlara yönelmektedirler. Ekonomik büyüme durumlarında genellikle gelir isteklerden daha hızlı bir şekilde artmaktadır. Fakat isteklerin gelirden önce artması ortaya kuralsızlığın çıkmasına neden olmaktadır. Bu kuralsızlık bireyleri umutsuzluğa, memnuniyetsizliğe ittiği için intihar olayları ile karşılaşmaktadır (Nisa, 2011: 20).

2.1.1.3. Henry ve Short'un hayal kırıklığı teorisi

Henry ve Short (1954), intihar ile iş döngüsü arasında bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin düzenli bir seyir izlediğini öne sürmüşlerdir. Yazarlara göre, iktisadi durgunluk dönemlerinde intiharlar artarken, iktisadi canlanma dönemlerinde intiharlar azalma göstermektedir. Teorilerini beş varsayım üzerinden açıklamışlardır (Lester ve Yang, 2001: 18):

- 1) Kişilerin engellenmesi saldırganlık oluşturmaktadır.
- 2) Kişilerin iş döngülerindeki statüleri sosyal sınıflandırmadaki basamaklarını etkilemektedir.
- 3) Statü pozisyonunu koruyamayan veya sabit statüde kalan bireyler hayal kırıklığına uğramaktadır.
- 4) İş daralmasında yüksek statülü kişiler statü kaybına uğrar ve iş genişlemesinde göreceli olarak statü kazanırlar
- 5) İntihar en çok statüsü yüksek bireylerde görülmektedir.

Henry ve Short, iş daralması dönemlerinde, yüksek statülü kişilerin statü kaybına uğradığı için düşük statülü bireylere göre daha fazla intihar ettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Ekonomik canlanma dönemlerinde ise yüksek statüye sahip bireyler görece statü kazandıkları için intihara daha az meyillidirler (Lester ve Yang, 2001: 18). Bununla birlikte yüksek statüye sahip kişilerin düşük statülü kişilere göre daha iyi eğitildiğini savunmuşlardır (Jusufoegovic ve Ottoson, 2011: 5). Statü kaybına uğrayan, dış faktörlerden uzak tutulan bireyler saldırganlığa ve cinayete yönelmektedirler. Fakat bu saldırı ve cinayetlerin yasal dayanağı olmadığı için kendilerini suçlama eğilimine gireceklerdir. Hayal kırıklığı ve saldırıya dayanan bu psikanalitik teori hayatın kalitesi ile intiharlar arasındaki önemi vurgulamaktadır (Lester ve Gunn, 2016: 274-276). Fakat yapılan bu çalışmanın bulguları herhangi bir ekonometrik teste tabi tutulmamıştır (Jusufoegovic ve Ottoson, 2011: 5).

2.1.2. Ekonomik teoriler

2.1.2.1. Hamermesh ve Soss'un teorisi

Hamermesh ve Soss tarafından 1974 yılında “İntiharın İktisadi Teorisi” geliştirilmiştir (Jusufoegovic ve Ottoson, 2011: 5). Hamermesh ve Soss intihar eyleminin gerçekleşmesinde bireysel kararlarla birlikte iktisadi büyüme, işsizlik ve gelir gibi ekonomik faktörlerinde etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sosyolojik açıdan yapılan pek çok çalışmayı kabul etmişlerdir. Bununla birlikte intiharın çok çeşitli yönleri olduğuna vurgu yaparak bu durumun iktisadi teorilerle somutlaştırılmasının daha doğru olduğunu savunmuşlardır (Whitman, 2002).

Ekonomik intihar teorisi kaynağını faydasını maksimize eden bireyden almaktadır (Jusufoegovic ve Ottoson, 2011: 5). Buna göre, birey yaşını ve gelirini baz alarak hayat boyu faydasını maksimize edici rasyonel davranışlarda bulmaktadır. Beklediği fayda düzeyine ulaşamayan birey intihara yönelmektedir. Bu model gelecekte beklenen gelir düzeyi yükseldiğinde faydanın artacağını böylece bireylerin yaşamayı daha çekici bulacağını, yaş ve işsizlikteki artışın ise beklenen faydayı düşüreceğini ve intihar oranlarının yükseleceğini tahmin etmiştir (Hamermesh ve Soss, 1974).

2.1.2.2. Marcotte'nin intihar kuramı

Marcotte (2003), intihar girişiminin her zaman ölümle sonuçlanmayacağına vurgu yaparak Hamermesh ve Soss'un intihar teorisini genişletmiştir. Marcotte intihar girişiminde bulunan bireyin hayatta kalması durumunda gelecekte beklenen faydanın iki şekilde etkileneceğini öne sürmüştür. Öncelikle intihar girişiminde bulunun bireyin yaralanma veya

sakat kalma durumunda gelecekte sağlık, bakım, ilaç vs. gibi maliyetlerinin yükseleceğini savunmuştur. Bununla beraber, çevresinden daha fazla ilgi, alaka ve özen gören birey de gelecekte beklenen faydasını arttırmış olacaktır. Marcotte bireysel verilerin kullanıldığı bu çalışmada intihar girişiminde bulunup ölmeyen bireylerin gelirlerinin, intiharı düşünen ancak girişimde bulunmayan kişilerin gelirlerinden daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum da en sert intihar girişimlerinin geliri en yüksek kişiler tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır (Jusufbegovic ve Ottoson, 2011: 7).

2.1.2.3. Dixit ve Pindyck'in intihar-yatırım benzetmesi

Dixit ve Pindyck (1994), intiharı sonucu belirsiz olan bir yatırıma benzetmişlerdir. Onlara göre, intiharın da yatırımında gelecekte sonucu belli değildir ve geri dönüşleri yoktur. Bir yatırımın belirsizlik oluşturmaması yatırımcının karar almasını zorlaştırmaktadır. Bu nokta da yatırımcı gelecek ile ilgili kuşkuya düştüğü için beklemeyi daha doğru bulmaktadır. Aynı şekilde intihar etmeyi düşünen bir kişinin gelecekte daha iyi bir hayat sürme ihtimali de vardır. Bulunduğu durumun ne şekilde ilerleyeceğini görmek isteyen birey intihar etmeyi bir süreliğine erteleyebilir. Bu erteleme süresi içinde kişinin gelecekte pozitif bir hayat süreceği ve yaşamın daha kıymetli hale geleceği konusunda ikna edilmesi intiharın önüne geçecektir. Hamermesh ve Soss'un teorisinde intihar girişiminde bulunan bireyin yaşama olasılığı olduğu düşünülmeyi için Dixit ve Pindyck bu durumu eleştirmişlerdir. Hamermesh ve Soss gelecekte beklenen faydanın sıfır olması durumunda bireyin bulunduğu durumun pozitif yönlerini göz ardı ederek intihar edeceğini ileri sürmüşlerdir. Ancak hayat devam ettiğinden dolayı gelecekle ilgili negatif durumların değişebileceği göz ardı edilmemelidir. Bunların yanı sıra toplumsal değer yargıları, yazılı veya sözlü yasalar, din gibi bazı değerler intihar eylemini azaltıcı veya engelleyici olabilmektedir (Dixit ve Pindyck, 1994, Jusufbegovic ve Ottoson, 2011: 8).

2.2. Türkiye'de İntihar

İntihar teşebbüslerinin halk sağlığı üzerindeki etkileri gerçekleşmiş intiharlar kadar iyi bilinmemektedir. DSÖ tarafından yapılan çalışmaya göre, her yıl 703.000 kişi çeşitli sebeplerle intihar etmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerdeki ölüm nedenlerinin en başında gelen on nedenden birisi olduğu da açıklanmıştır. İntihara teşebbüs edenlerin intihar eden

bireylerden fazla olması dikkat çekmektedir. Bu da intihar girişiminin intihar için önemli bir risk faktörü olduğunu göstermektedir (WHO, 2023).

Dünya verilerine bakıldığında Hollanda, İtalya, İspanya gibi intihar oranlarının dalgalanma göstermediği ülkeler olduğu gibi intihar oranlarının arttığı veya azaldığı ülkeler de vardır. Örneğin, 1970 yıllarında İntihar Edenlerin Ülkesi olarak anılan İsveç, devletin, vakıfların, sağlık kurumlarının ve medyanın güçlü çalışmaları sonucunda intihar oranları düşmüştür (Baylan, 2016: 13). Bunun yanı sıra günümüzde dünyanın en mutlu ülkeleri sıralamasında 1. olan Finlandiya ve 19. Olan ABD ise intihar vakalarının en yüksek olduğu ülkelerdir. Finlandiya’da intihar oranı her 100 bin kişide 11,6, ABD’de ise 10,1 olarak belirtilmiştir. Gelişmişlik ve refah düzeyinin yüksek olduğu bu ülkelerde intihar oranlarının da yüksek olması dikkat çekmektedir. Bu duruma açıklık getirmek için bazı ekonomistler çalışmalar yapmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda gelişmiş ülkelerdeki gelir eşitsizliğinin azalması veya ortadan kalkması, bireylerin kendilerini çevreleri ile kıyaslamasına neden olduğu ortaya çıkmıştır. Başkaları ile kendini kıyaslayan bireyde mutsuzluk, çaresizlik, depresyon, stres bozukluğu gibi psikolojik hastalıkların baş göstermesi sonucunda bireyin intihar ettiği sonucuna ulaşılmıştır (<https://tr.euronews.com> , 2023).

Türkiye’de ki intihar vakaları incelediğinde, intihar kayıtlarının çok eski dönemlere dayandığı görülmektedir. Savaş dönemlerinde evrakların korunamaması, doğal afetlerin arşivlere zarar vermesi veya bilgisizlik sonucu ihmallerin olması gibi durumlar eski kayıtlara ulaşımı imkânsız kılmış olabilir. Türkiye’de bilinen ilk intihar kayıtları 1963’den 1974 yılına kadar özet bilgiler şeklinde Adalet İstatistikleri Yıllığında yayınlanmıştır (Harmancı, 2015). İntihar verileri, 1974 tarihinden itibaren TÜİK tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. İntihar kayıtları 2009 yılına kadar polis ve jandarma teşkilatlarının bulunduğu olay yerlerine göre Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) veya Jandarma Genel Komutanlığı (JGnK) tarafından yazılı belgeler şeklinde derlenmekteydi. 2009’a gelindiğinde EGM ve JGnK intihar verilerini elektronik ortamda toplamaya başlamıştır. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Genel Kurmay Başkanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı gibi kurumlardan T.C kimlik numaraları ile elde edilen intihar verilerinin kapsamı 2012 yılı itibariyle genişletilmiştir (TÜİK, 1923-2019: 32,33). Günümüzde adı geçen kurumlar tarafından online olarak derlenen intihar verileri TÜİK tarafından yayınlanmaya devam etmektedir.

Türkiye’de ilk intihar çalışması Nezahat Arkun tarafından 1927-1941 dönemleri arasında yalnızca İstanbul’daki intihar vakalarını kapsayacak şekilde yapılmıştır. 1947-1951

yıllarında ise İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuk ve Kriminoloji Enstitüsü bazı kısıtlı iller de intihar vakalarını araştırmışlardır. Fakat kısıtlı bilgi ve verilerle yapılan bu çalışmalar ülkemizin bütün illerini temsil edememiştir.

2018 yılında Türkiye’de 100 binde 4.11 olan kaba intihar hızı 2019 yılında 4.12 olarak kayıtlara geçmiştir (TÜİK, 2023, a). Kaba intihar hızı, belirli bir yıl zarfında her bin nüfus başına düşen intihar sayısını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında aslında Türkiye’de ki kaba intihar hızının Finlandiya, ABD gibi ülkelere göre düşük olduğu görülmektedir. Türkiye’deki kaba intihar hızının diğer ülkelere göre düşük olmasının nedenleri arasında dini faktörler, toplumsal değer yargıları veya ben öldükten sonra ailem ne yapacak düşüncesi olabilir. Tablo 2.2’de Türkiye’nin kaba intihar hızı gösterilmektedir.

Tablo 2.2. Türkiye’nin 1978-2019 dönemleri kaba intihar hızı

YILLAR	KABA İNTİHAR HIZI	YILLAR	KABA İNTİHAR HIZI	YILLAR	KABA İNTİHAR HIZI
1978	1,48	1992	2,00	2006	3,88
1979	1,76	1993	2,07	2007	3,98
1980	1,69	1994	2,53	2008	3,96
1981	1,92	1995	2,36	2009	4,02
1982	2,37	1996	2,89	2010	4,02
1983	2,40	1997	3,11	2011	3,62
1984	2,59	1998	2,90	2012	4,37
1985	2,36	1999	2,79	2013	4,19
1986	2,08	2000	2,67	2014	4,11
1987	2,09	2001	3,78	2015	4,15
1988	2,05	2002	3,32	2016	4,03
1989	2,14	2003	3,85	2017	3,94
1990	2,42	2004	3,80	2018	4,11
1991	2,14	2005	3,75	2019	4,12

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=115&locale=tr>, Erişim Tarihi: 23.04.2023.

Tablo 2.2 incelendiğinde, Türkiye’deki kaba intihar hızında dönemler arasında küçük azalmalar olsa dahi hep bir artış olduğu anlaşılmaktadır.

1980 yılından itibaren Türkiye’deki intihar vakaları yüksek seviyede artış göstermiştir. Akademik alanda popüler olarak tartışılmaya başlanan ve basın camiası tarafından yüzeysel olarak aktarılan intihar olayları endişe içerisinde ele alınmıştır (Kozatepe, 2015: 11). Öyle ki geçmiş dönemlerde yaşanan intihar olayları salgın olarak görülmüştür. Örneğin, Genç Werther’in Acıları adlı romanda, ana karakter olan Werther intihar etmiştir. Romanın yayınlandığı bazı ülkeler de ana karakterin intiharına benzer intihar vakaları görülmeye başlanmış ve roman bazı ülkeler de yasaklanmıştır. Bu durumu ilgi çekici bulan David

Philips, Werther Etkisi adı ile bir hipotez öne sürmüştür. Daha sonraki dönemlerde Werther Etkisi yerine kopya intihar, bulaşıcı intihar gibi kavramlar kullanılmaya başlanmıştır (Akın, 2018). Bir başka örnek ise Osmanlı Döneminden verilebilir. Örneğin Beşir Fuat, annesinde görülen Paranoid kişilik bozukluğu hastalığına kendisinin de yakalanacağını düşünerek intiharını büyük bir sakinlikle planlamıştır. Canının acımaması için derisine kokain enjekte etmiştir ve intiharı esnasında kâğıda hissettiği duyguları aktarmıştır. Evde ki hizmetlisi bu durumu görüp doktorlara haber verse de çok geç kalınmış ve Beşir Fuat 5 Şubat 1887’de hayatına kendi arzusu ile son vermiştir. Benzeri görülmeyen bu intihar şekli birçok alanda yankı uyandırmış ve intihar vakalarında artış gözlemlenerek yayın yasağı getirilmiştir. Bu durumu göz önünde bulunduran bazı yazarlar bu süreci İntihar Salgını olarak adlandırmışlardır (Vural, 2021: 65-66-69). Bu nedenle 1980 sonrasında da intiharın bir salgın gibi yayılması kaygı uyandırmıştır. Bunun yanı sıra çok yakın zamanda sosyal medya platformları üzerinden geniş bir kitleyi etkisi altına alan mavi balina oyunu dünyada iki yüzden fazla kişinin intihar etmesine neden olmuştur. Türkiye de de yayılan bu oyun 2 kişiyi intihara sürüklemiştir. Elli gün boyunca kullanıcılara yapması gerekenleri mesaj yoluyla ileten çevrimiçi bir oyundur. Gönderilen görevleri oyunu geçmek için yapmak isteyen kişiler gerçeklik ile kurgu arasında algı sorunları ile karşılaşmıştır. Verilen görevlerin oldukça ağır ve sağlıksız olduğu mavi balina oyununda, gereklerin yerine getirilmediği durumda ailesine ya da çevresine zarar verileceği telkin edilmiştir (Yılmaz ve Candan: 2018:276).

Kaba intihar hızı 1985-1989 dönemleri arasında ve 1992-1993 yıllarında azalma gösterse de artarak devam etmiştir. Kaba intihar hızının giderek artması intiharın ülkemiz için hem sağlık hem de toplumsal bir sorun olduğunu göstermektedir. Çünkü elde edilen verilerin her biri bir insan canını temsil etmektedir. Ayrıca intihar hızının giderek artış göstermesi ülkede ki toplumsal sorunlarında giderek arttığını göstermektedir. Aktivitelerden geri durma, ilişki kuramamak, toplumsal statü kaybı gibi birçok toplumsal çözülmeye yol açabilmektedir.

2.3. İntihar Eyleminde Kullanılan Yöntemler

İntihar, bireysel bir eylem olmasına karşın tüm toplumu etkileyen bir halk sağlığı problemi olarak öne çıkmaktadır. Birey intiharı tercih ettiğinde, ailesi, çevresi ve arkadaşları da bu durumdan etkilenmektedirler. Bunalım, utanç, kızgınlık ve kendini suçlama gibi davranışlar sergileyerek kişinin ölümünden kendilerini sorumlu tutabilmektedirler.

İntihar vakalarındaki yöntemler, bireylerin intihar eylemini gerçekleştirmek için kullandıkları araçlardır. Bu araçların kolay ulaşımı, bireyin canını daha az acıtarak kolaylık sağlaması, planlanmış intiharlarda önceden tedarik edebilme gibi durumlar bireylerin hangi yöntemi kullanıldığı hakkında bilgi vermektedir. İntihar girişiminde bulunarak hayatta kalan bireyler, sakat kalma, organ yetmezliği, beyin hasarı gibi ciddi sağlık sorunları ile karşılaşmaktadırlar. Ayrıca bu durumların kişilerin akıl sağlığını etkileyebilir ve tekrar intihar etme olasılığını arttırabilmektedir (<https://www.cdc.gov/suicide/facts/>, Erişim Tarihi: 26.04.2023).

Tablo 2.3. Cinsiyete göre tercih edilen intihar şekilleri (2015-2019)

	2015		2016		2017		2018		2019		
YÖNTEMLER	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	TOPLAM
Asarak	429	1099	369	1126	358	1134	368	1222	380	1247	10,732
Kimyevi Madde Kullanarak	90	118	84	90	68	88	66	79	51	62	796
Yüksekten Atlayarak	181	232	146	234	126	191	177	205	187	238	1.917
Suya Atlayarak	15	49	20	37	14	21	15	22	10	38	241
Ateşli Silah Kullanarak	144	729	106	774	116	874	107	810	98	839	4,597
Kendini Yakarak	3	8	5	15	2	7	2	10	1	9	62
Kesici Bir Alet Kullanarak	5	51	5	34	7	40	10	29	6	34	221
Doğalgaz, Tüp vb. Kullanarak	3	11	1	19	-	5	1	14	2	15	71
Tren veya Başka Motorlu Araç Altına	3	11	4	13	1	6	1	7	2	13	61
Diğer	15	50	27	84	31	79	66	131	43	131	657

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=115&locale=tr>, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

Tablo 2.3 incelendiğinde, öldürücü etkiye sahip olan yöntemlerin diğerlerine göre daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Söz konusu dönemlerde Türkiye’de gerçekleşen intiharlarda kullanılan yöntemler arasında, ilk sırada asarak daha sonra ateşli silah kullanma ve yüksekten atlama yer almaktadır. Erkek bireyler tarafından seçilen intihar şekilleri, kendini asma, silah kullanma, yüksekten atlamadır. Kadınlar ise daha çok kimyevi madde kullanma, asma ve diğer nedenler olarak görebileceğimiz bileklerini kesme gibi yöntemleri tercih etmektedirler. Verilerin dağılımı kullanılan yöntemlere erişim kolaylığı hakkında da bilgi vermektedir. Örneğin, kendini asma yöntemindeki sayıların bu kadar yüksek olmasının nedeni, gerekli olan malzemeye ulaşımın kolay olmasıdır. Bireylerin silah bulundurmaları

intihar amacı taşıyor olabilir fakat intihar girişimlerinde silah kullanılması sonuçların olumsuz olmasına neden olmaktadır. Türkiye de silahlara kolay erişim sağlanması ve bireysel olarak silahlanma can kayıplarının artmasına intiharın yanı sıra cinayetlerin de çoğalmasına neden olmaktadır. Her yıl töre, dikkatsizlik, şiddet gibi durumlarla cinayetler işlenmekte ve yaklaşık üç bin insan yaşamını yitirmektedir. Bireysel silahlanmadaki amacın kendi adaletini sağlama düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir.

2.4. İntiharın Nedenleri

Hayat, ölümü içerisinde barındıran bir süreçtir. Hayata gelen her birey bu süreç içerisinde aile sorunları, işsizlik, geçim zorluğu veya psikolojik sıkıntılar gibi problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Kimi birey sorunların çözümü için çabalarken kimi birey ise çabanın ve beklemenin anlamsız olduğunu düşünmektedir. Çabalamayı ve beklemeyi reddedip hayatının merkezine çaresizliği ve umutsuzluğu koyan birey, doğal ölümü beklemenin anlamsız olduğunu düşünmektedir. Hayatına son vermenin daha anlamlı olduğunu düşünen birey intiharı bir çıkış yolu olarak görmeye başlamaktadır. Bu çerçevede bakıldığında intihar, sorunlarına çözüm bulamadığını düşünen veya umutsuzluğa kapılan bireylerin kendi arzuları ile kendi hayatlarına son vermesi olarak açıklanabilir. İntihar kavramı nasıl açıklanırsa açıklansın, sorulması gereken soru insanların neden intihar ettiğidir. Bu sorunun pek çok cevabı bulunmaktadır (Alptekin ve Duyan, 2014: 18).

İntiharın nedenlerini bilimsel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür (Atasoy ve Köse, 2019: 130):

- Bireyin, önem verdiği kişi tarafından reddedilmesi,
- Terkedilme endişesi yaşaması ve bu duygu ile başa çıkamaması,
- Kişilerin özgüven sorunları yaşaması,
- Hayatın zorluklarına karşı yalnız kalmışlık hissi,
- İşsizlik, geçim zorluğu, borçlu olmak ya da ekonomik sıkıntılar,
- Aile ilişkilerinde zayıflık veya aile geçmişinde intihar edenlerin olması,
- İçki, alkol, uyuşturucu gibi yasaklı madde bağımlılığı,
- Sevdiği bir kişinin vefat etmesi sonucu yaşanan derin acı
- Bedensel ve psikolojik hastalıklar,
- İntihara teşvik edici müzik, roman, dizi ve filmlerin varlığı.

Tablo 2.4. Nedenlerine göre Türkiye’de ki intihar sayıları (2010-2019)

	NEDENLER	Hastalık	Aile Geçimsizliği	Geçim Zorluğu	Ticari Başarısızlık	Hissi İlişki ve İstedığı ile Evlenememe	Öğrenim Başarısızlığı	Diğer	Bilinmeyen
YIL	Toplam	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
2010	2,933	595	296	273	62	136	22	195	1,354
2011	2,677	519	252	215	60	146	15	222	1,248
2012	3,287	560	259	250	67	136	19	242	1,754
2013	3,252	522	302	221	62	109	16	261	1,759
2014	3,169	549	275	256	40	96	8	220	1,725
2015	3,246	955	257	298	8	72	6	66	1,584
2016	3,193	680	126	274	7	84	12	39	1,971
2017	3,168	651	128	232	6	86	3	710	1,352
2018	3,342	673	127	245	6	85	1	855	1,350
2019	3,406	748	127	321	7	91	6	1,012	1,094

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=115&locale=tr>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

Türkiye’deki intihar vakaları nedenleri ile incelendiğinde (Tablo 2.4), sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Hastalık: Geçirilen hastalıklar sonucunda hastaneye yatırılma oranlarına bakıldığında kalp, damar ve beyin hastalıkları, alzheimer, diyabet veya kişinin hareket gücünü zayıflatan epilepsi vb. hastalıkların intihar ile bağlantılı olduğu belirtilmiştir (Baylan, 2016: 23). Bunun yanı sıra hastalıkların yarattığı maddi sıkıntılarda kişileri en az hastalık kadar olumsuz etkilemektedir. Tedavi de kullanılan ilaçların pahalı olması, tedavi süreci için gerekli finansal desteğin olmaması veya ekonomik problemlerden dolayı tedavi olamama gibi durumlar bireyler için oldukça zorlu süreçler olmaktadır. Bundan dolayı bireyler alzheimer, şizofreni, kanser ve türleri, tümör, AIDS gibi hastalıkların geçmeyeceği düşüncesinden veya hastalıkların yarattığı finansal maliyetlerden dolayı intiharı bir çıkış yolu olarak tercih edebilmektedirler. Hastalık nedenli intiharlar sayılarına bakıldığında, nedeni bilinen intiharlar arasında ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Hastalık nedenli intihar sayılarında dönemler arasında küçük düşüşler olsa da genel olarak artmaktadır. Türkiye’de hastalık nedenli intiharların 2015 yılında 955 olarak gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Bu durumun nedeni 2015 döneminde bulaşıcı olmayan hastalıkların artması olarak gösterilebilir. Nitekim 2015 yılında ölümlerin %87,5’inin bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklandığı da açıklanmıştır (<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kronik-hastaliklar-engelli-db/hastaliklar/kalpvedamar/raporlar/BizzCaseTrSS.pdf>, Erişim Tarihi: 30.04.2023).

Aile geçimsizliği: Aile kurumu tüm toplumlar için oldukça önem arz etmektedir. Zira her toplumun kendine göre gelenek görenek ve kuralları olduğu gibi her ailenin de kendine özgü kuralları ve değerleri bulunmaktadır. Bu nedenle aile içerisinde yaşanan olaylar veya problemler ailenin diğer fertlerini de etkilemektedir. Boşanmış ailenin çocukları, aile içinde şiddetin varlığı, aile geçmişinde intihar vakasının bulunması, baskı veya aile içi iletişimsizlik gibi durumlar kişileri intihar eylemine yöneltebilmektedir. Tablo 2.4 incelendiğinde aile geçimsizliği nedeniyle intiharların 2015 yılından sonra giderek azaldığı görülmektedir. Ayrıca nedeni bilinen intiharlar içerisinde ikinci sırada yer almaktadır. Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin yükselmesi, aile kurumuna olan önemin artması, aile içi iletişimin güçlenmesi vb. gibi durumların intihar sayılarının düşmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Geçim Zorluğu ve Ticari Başarısızlık: Bireylerin yaşam kaliteleri, aile içi maddi iletişimleri, hayatlarını devam ettirmek için gerekli olan nesnelere ulaşmaları geçim sorunları ve ticari başarısızlıkları ile alakalıdır. Geçim sorunu olmayan bireyler veya aileler genellikle daha iyi hayat şartlarında yaşamakta ve hayata daha umutla bakmaktadırlar. Aksine geçim zorluğu ve ticari başarısızlık yaşayan kişiler veya aileler çeşitli problemler yaşamaktadır. Kaliteli bir hayat sürememek, ihtiyaçlarının tümünü veya bir kısmını karşılayamamak, aile içerisinde finansal sorunlardan kaynaklı diğer aile fertlerinin isteklerini yerine getirememek gibi durumlar bu problemlere örnek olarak gösterilebilir. Geçim sıkıntısı ve ticari olarak başarısızlık yaşayan kişiler borçlanma, iflas, icra gelmesi, borcunu ödeyememe ve hapis cezası alma gibi durumlarla da karşılaşmaktadırlar. Bu problemlerin yaşanması kişilerin umutsuzluk, çaresizlik ve ruhsal sorunlarla karşılaşmasına ve dolayısıyla intihar davranışını mantıklı bulmasına neden olmaktadır. Ekonomik neden olarak görülen geçim zorluğu ve ticari başarısızlık ise nedeni bilinen intiharlar arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Geçim zorluğuna baktığımızda en yüksek verinin 2019 yılında 321 olarak kayıtlara geçtiği görülmektedir. 2019 yılındaki bu artışın yaşanan pandemi kaynaklı olduğu söylenebilir. Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 ile beraber Türkiye’de birçok emekçi işlerinden çıkartılmış veya iş yerlerini kapatmak zorunda kalmışlardır. Aynı durum ticari başarısızlık içinde geçerli görülebilir. İş yerleri kapanan, iflas eden veya borca girmiş bireylerin bu dönemde stres, baskı ve çaresizlik içerisinde intihar eylemine yöneldiği söylenebilir.

Hissi İlişki ve İsteddiği ile Evlenememe: Hissi ilişki, bir kişinin karşı cinse beslediği karşılıklı veya tek taraflı (platonik) kalbi duyguları temsil eden bir kavramdır. Platonik duygu içerisinde olan kişi, değer verdiği karşı cins ile aynı duyguları paylaşmadığını

anladığında hayal kırıklığı, üzüntü yaşayabilir ve depresyona girebilir. Karşılıklı duygularda ise çiftlerin evlenmek istemesi sonucu ailelerin karşı çıkması gibi sorunlar yaşanabilmektedir. Ülkemiz genel itibarıyla ataerkil bir toplum yapısına sahiptir. Bu durumda aile içerisindeki iletişimin eşit dağılım göstermediğini, tüm söz hakkının ailenin büyüğüne ve erkeğe verildiğini göstermektedir. Günümüzde hala bazı bölgelerde devam eden töreler, aşiretler veya beşik kertmesi gibi konular özellikle o toplumda doğan kişilerin geleceklerini oldukça etkilemektedir. Başkasını sevdiği halde beşik kertmesi olduğu gerekçesi ile baskı altına alınan veya töre, aşiret gibi kavramlarla korkutulan kişiler ölmenin yaşamaktan daha mantıklı olduğunu düşünerek intihar eylemini tercih edebilmektedirler. Hissi ilişki ve istediği ile evlenememe sonucu oluşan intihar sayılarına bakıldığında, 2013 yılından sonra azalma görülmektedir. Bu durumun eğitim düzeyinin yükselmesinden ve ebeveynlerin iletişimlerinin güçlenmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Öğrenim Başarısızlığı: Eğitim ve öğretim bireylerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli olan en önemli unsurlardandır. İnsanoğlu yaşam boyunca hep bir öğrenme süreci içerisinde. Fakat bu öğrenme süreci toplumsal değer yargılarına, çağın gerekliliklerine ve teknolojik değişimlere bağlı olmaktadır. Kişi çağın gereğine göre eğitim ve öğretim yolu ile bilgi edinir, edindiği bilgileri uygular ve bunu yaşamının bir parçası haline getirir. Bu durumun aksine bir hayat tarzına sahip bireyler bulunduğu toplumdaki ve hatta dünyada ki medeniyet seviyesinden kopar ve aynı şartlar altındaki diğer bireyler ile rekabet edemeyecek duruma gelir. Bunun yanı sıra ebeveynlerin başarıyı zekilik olarak görmeleri ve çocuklarını bu konu da başkaları ile kıyaslamaları ve sınav süreçleri bireylerin bunalıma girmesine neden olabilmektedir. Türkiye'deki eğitim düzeyinin diğer ülkelere göre gerilerde olduğu bilinmektedir. Özellikle bazı bölgelerde eğitim düzeyi düşük olmakla birlikte, kız çocukları da okul hayatından mahrum bırakılmaktadır (Baylan, 2016: 32, 34). Böylece başarısızlığın bedelini kendi hayatı ile ödemek isteyen kişiler, kendi iradeleri ile yaşamlarına son verirler.

Diğer Nedenler: Diğer nedenler olarak gösterebileceğimiz alkol, içki, yasaklı madde kullanımı, film, dizi veya oyundan etkilenme gibi durumlarda kişileri intihara sürükleyebilmektedir. Rakamlar incelendiğinde 2019 yılında 1.012 kişinin diğer nedenlerden kaynaklı intihar ettiği dikkat çekmektedir. Son dönemler de sosyal medyanın doğru amaçlar için kullanılmaması, oyunların ve özellikle dizi, filmlerin intihara özendirilmesi intiharın artmasına neden olmuş olabilir.

Bilinmeyen Nedenler: Bütün intihar nedenleri arasında en yüksek intiharların bilinmeyen nedenlerle olduğu görülmektedir. İntiharın bilinmeyen nedenleri

incelendiğinde rakamların azımsanmayacak boyutta olduğu görülmektedir. Bilinmeyen nedenli intihar sayılarının bu kadar yüksek olmasının nedeni, vefat eden kişilerin arkalarında not, mektup bırakmamış olması veya bilinen bir neden varsa dahi aileler tarafından bu nedenin saklanması olduğu düşünülmektedir (Ziyalar, Sarıpınar ve Çalıcı, 2016: 125).

2.4.1. Geçim sıkıntısı ve ticari başarısızlık nedenli intiharlar

İnsanoğlu doğar, yaşar ve ölür. Ölüm insanlığın kaçınılmaz sonudur. Fakat eceliyle ölenlerin yanı sıra tarih boyunca hayatına kendi arzusu ile son verenlerin olduğu da bilinmektedir. İntihar eylemi tüm toplumları ilgilendiren ve korkutan karmaşık bir olgudur. İnsanların iç dünyalarında yaşadıkları sorunların çözümsüz kalması sonucu dışa vurulması olarak da tabir edilebilir. Bu nokta da göze çarpan insanların neden intihar ettiği.

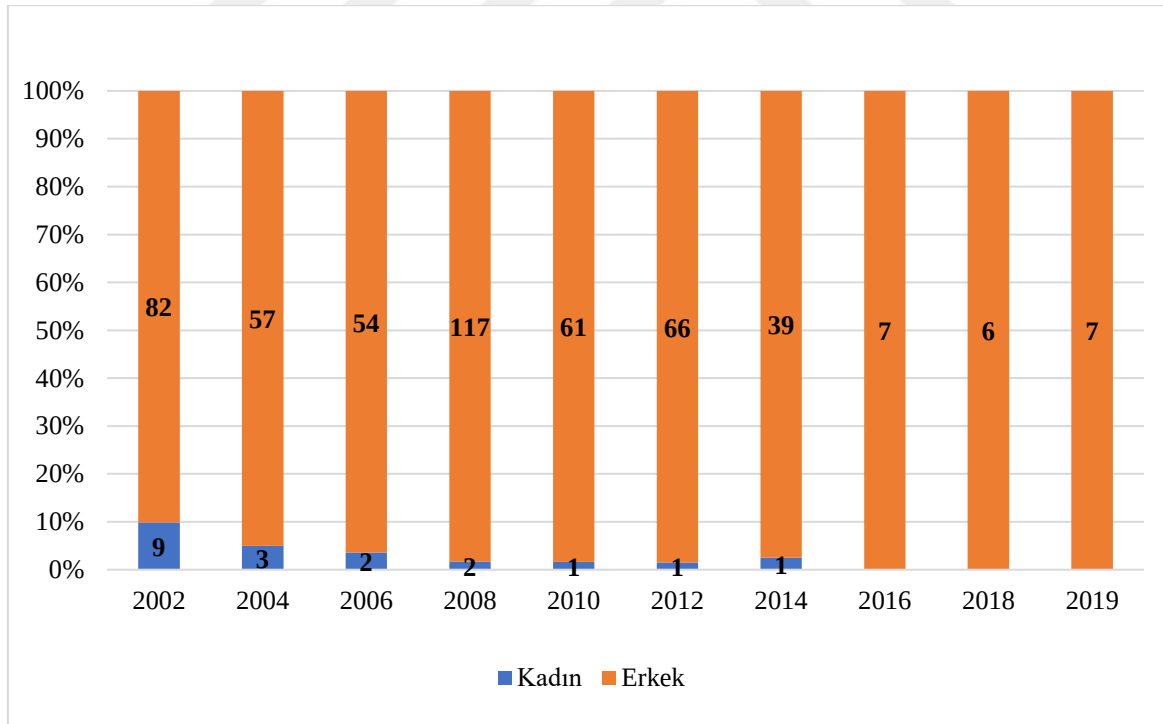
İntiharın ekonomik nedenleri olarak ele aldığımız geçim sıkıntısı ve ticari başarısızlık, bireysel ve toplumsal açıdan oldukça büyük önem arz etmektedir. Öyle ki ekonomik düzende meydana gelen gelişim ve değişimler toplumsal ve dolayısıyla bireysel hayatı yakından ilgilendirmektedir. Bir insanın ihtiyaçlarını karşılaması diğer insanların çalışıp, üretmesine bağlıdır. Dünya düzeni gereği tek bir insanın üretmesi yetmemektedir. Bu nedenle insanlar toplu olarak çalışmakta, böylece her insan bir diğerinin ihtiyacını karşılamaktadır. Toplumların var olabilmesi üretim süreçlerine bağlıdır. Ekonominin temelini de üretim oluşturmaktadır.

Toplumsal hayatta olduğu gibi iktisadi hayatta ve üretim ilişkilerinde kurallar bulunmaktadır. Ekonominin en önemli kuralı arz ve talep ilişkisidir. Buna göre, talep edilenden fazla üretmek üreticinin zarar etmesine, küçülmesine ve hatta iflas etmesine yol açabilmektedir (Sezer, 2011: 203). Arz için ise pazar yeri önemlidir. Bir bölge de ihtiyaç olmayan veya arz edilmeyen bir ürünü üretmekte işletmeyi iflasa sürükleyebilir. Her iki durumda da mevcut şirketlerde çalışan emekçiler iş yerlerinin kapanması veya küçülmesinden dolayı geçim sıkıntısı çekmeye başlamaktadır. Böylece üreten ticari olarak başarısız olurken, emekçisi de geçim sorunu yaşamaktadır.

Ekonomik nedenli intihar verileri TÜİK veri tabanında 2002 yılı itibariyle ayrı ayrı açıklanmaya başlanmıştır. Bu nedenle bu kısımda ticari başarısızlık ve geçim zorluğu sayılarına ilişkin veriler 2002 itibariyle ele alınmış ve cinsiyet farklılığı açısından da incelenmiştir.

Tablo 2.5. Ticari başarısızlık nedenli intiharların cinsiyete göre dağılımı (2010-2019)

Ticari Başarısızlık Sonucunda İntihar Edenler			
Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam
2002	9	82	91
2003	13	134	147
2004	3	57	60
2005	2	61	63
2006	2	54	56
2007	2	58	60
2008	2	117	119
2009	1	89	90
2010	1	61	62
2011	2	58	60
2012	1	66	67
2013	3	59	62
2014	1	39	40
2015	-	8	8
2016	-	7	7
2017	-	6	6
2018	-	6	6
2019	-	7	7
Toplam	42	969	1.011

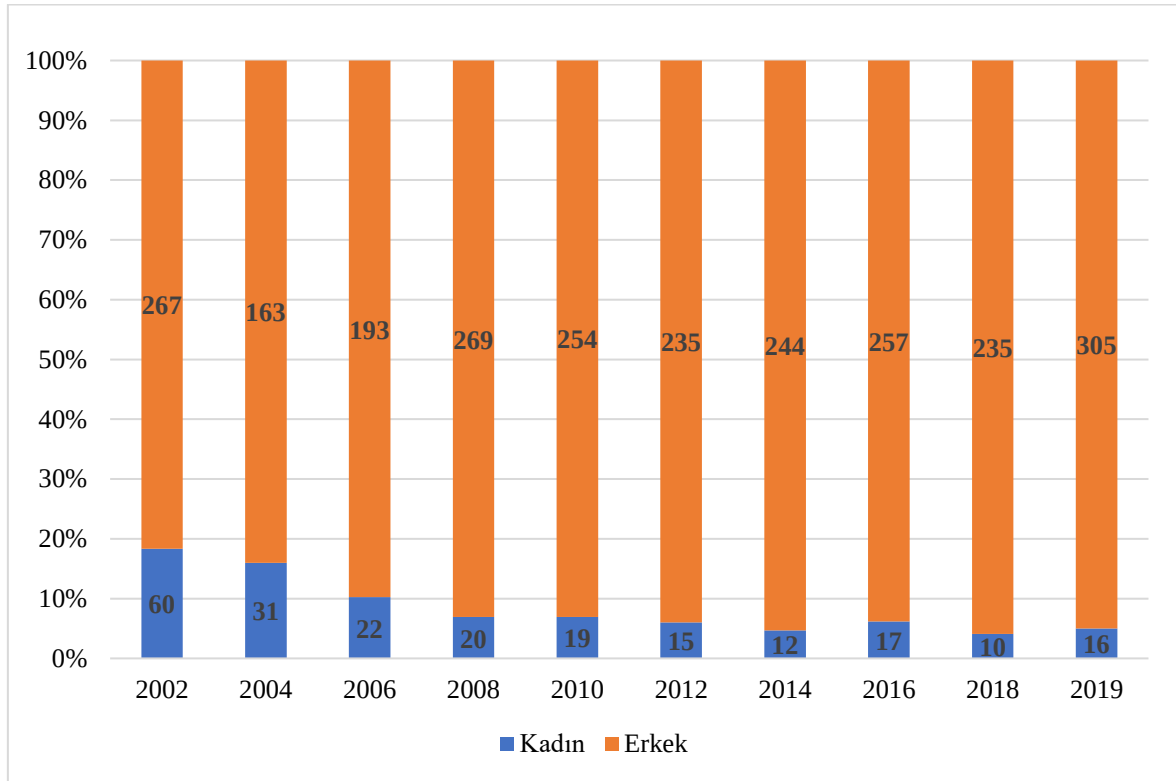
Şekil 2.1. 2002-2019 yılları arasında ticari başarısızlık nedenli intiharların cinsiyete göre dağılımı (Kaynak: TÜİK)

TÜİK'ten alınan verilerle hazırlanan tablo 2.5 incelediğinde, en yüksek vakaların 2003 ve 2008 yıllarında yaşandığı görülmektedir. 2001 ve 2008 krizleri emek piyasasını etkileyerek toplumsal çözümlere yol açmış olabilir. Yaşanan bu krizlerin ticari başarısızlığı arttırmasıyla intihara yönelmeler olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2.5 ve Şekil 2.1' de ticari başarısızlık nedeni ile intihar eden kadınların sayısının erkeklerden daha az olduğu da görülmektedir. Türkiye'de kadınların daha az ticari faaliyette bulunmaları veya bazı bölgelerde ticari başarısızlık nedeniyle hiç intiharların olmaması ticari başarısızlık nedenli intihar vakalarının kadınlarda daha az olmasında etkili olmuş olabilir. Erkeklerin on yıllık süreç içerisindeki intihar sayılarına bakıldığında, kadınlara göre yüksek intiharlar olmasına rağmen yıllara göre giderek azalan bir seyir olduğu görülmektedir. Yıllar içerisinde erkek intihar sayılarının azalmasında devlet destekli kredilerin verilmesi, iş yeri açmada kolaylıklar sağlanması, bireyleri üretmeye yönelten politikaların oluşturulması gibi durumlar etki etmiş olabilir. Bunun yanı sıra ticari başarısızlık nedenli erkek intihar sayılarının kadınlara göre daha yüksek olmasının nedenleri ise, erkeklerin ticari olarak başarısızlığa uğradıklarında toplum tarafından küçük görülmeleri ve bu durumu onur meselesi yapmaları veya kadınların ticari başarısız olduklarında erkeklere göre durumu daha çabuk kabullenmeleri olabilir.

Tablo 2.6. Geçim sıkıntısı nedenli intiharların cinsiyete göre dağılımı

Geçim Sıkıntısı Sonucunda İntihar Edenler			
Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam
2002	60	267	327
2003	55	330	385
2004	31	163	194
2005	35	190	225
2006	22	193	215
2007	23	240	263
2008	20	269	289
2009	13	305	318
2010	19	254	273
2011	19	196	215
2012	15	235	250
2013	16	205	221
2014	12	244	256
2015	15	283	298
2016	17	257	274
2017	9	223	232
2018	10	235	245
2019	16	305	321
Toplam	407	4.394	4.801

Şekil 2.2. 2002-2009 yılları arasında geçim sıkıntısı nedenli intiharların cinsiyete göre dağılım oranları (**Kaynak:** TÜİK)

İflas eden veya küçülmeye giden bir işletmede çalışan emekçi, gelirini kaybetmesi sonucunda geçim sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bunun dışında işsizlik problemi yaşayan yani iş aradığı halde bulamayan bireylerde geçim sıkıntısı yaşamaktadırlar. Geçim zorluğu nedeniyle intihar eden erkek bireyler kadınlara göre oldukça fazladır. On sekiz yıllık dönemde geçim sıkıntısı nedeniyle intihar eden toplam kadın sayısı 407 iken, erkek sayısı 4.394'dür (Tablo 2.6). Erkeklerin geçim sıkıntısı nedeniyle daha fazla intihar etmelerinin altında yatan nedenler, kendisine, ailesine yetememe ve toplumsal statüsü kaybetme olabilir. Yıllar içerisinde erkek ve kadın intihar sayılarında azalmalar yaşanmıştır. İstihdama yönelik politikalar ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle bilinçlenme geçim sıkıntısı nedenli intiharların azalmasında etki etmiş olabilir.

Bütün bu veriler ışığında dikkat edilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır (Sezer, 2011: 151):

- TÜİK intihar vakalarının nedenlerini belirlemek amacıyla formlar bulundurmaktadır. Bu formda yalnızca bir intihar nedeni işaretlenmektedir. Örneğin, bir şirket sahibinin ticari başarısızlık sonucunda ailesiyle problemler yaşaması ve intihar etmesi durumunda formu

dolduran polis veya jandarma aile geçimsizliğini işaretleyebilmektedir. Bir başka örnek verilecek olursa, iflas etmiş bireyler hemen intihar etmeyebilir. İntihar girişiminde bulunduktan 1-2 yıl sonra intihar edebilir. Böyle durumlarda da ticari başarısızlık değil geçim zorluğu nedeni işaretlenebilmektedir.

- Önceki yıllarda TÜİK intihar formunda bulunun psikolojik bunalım nedenli intihar seçeneği 2008 yılında kaldırılmıştır. Formu dolduran görevlilerin yeteri kadar bilgilendirilmemesi sonucunda bu seçenek işaretlendiği için kaldırılması daha uygun görülmüştür. Ancak bu durumda psikolojik bunalımın, hastalık nedenli intiharlar arasına girmesine neden olmuştur. Yani geçim sorunu veya ticari başarısızlık nedeniyle psikolojik bunalıma girip intihar eden bir bireyin intihar nedeni hastalık olarak kayıtlara geçmiş olabilir.

- 2000-2002 yılları arasında nedeni bilinmeyen intihar vakasına rastlanılmamıştır. Daha sonra giderek yüksek seviyelere çıkan ve tüm intiharlar içerisinde ilk sırada yer alan bilinmeyen intihar vakaları oldukça dikkat çekmektedir. İntihar formlarının soruşturmanın neticelenmesinden önce doldurulması bilinmeyen nedenli intihar seçeneğinin işaretlenmesine yol açabilmektedir. Bundan dolayı geçim sorunu veya ticari başarısızlık nedeniyle intihar etmiş bir birey kayıtlara bilinmeyen neden olarak geçirilmiş olabilir. İntiharın çoklu nedenleri olmasına karşın tek bir nedenin ele alınması analizlerde ve sorunların çözülmesinde sıkıntılar yaratabilmektedir.

3. İŞSİZLİK VE GELİR DÜZEYİ

3.1. İşsizlik Kavramı

Globalleşen yeni dünya ekonomisi üzerinde teknolojik değişimler ve sanayileşme etkili olmaktadır. Bu etkilerin pozitif olduğu kadar negatif yönleri de bulunmaktadır. Şöyle ki, son zamanlarda insansız araçlar olarak tanımlanan endüstri 5.0 ve yapay zekâ olarak hayatımıza giren robotların yer aldığı endüstri 6.0 bireylerin, toplumların ve hatta devletlerin yaşam kalitelerini pozitif yönde etkilemektedir. Dünya düzeninde meydana gelen bu değişimler toplumsal yapıyı etkileyerek kurumlarında hizmet gücünü arttırmaktadır. Ancak bu gelişmelere paralel olarak dünya nüfusu da hızla artmaktadır. Nüfus artışı ile birlikte insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması istihdamı da azaltmakta ve bu durum işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Emek faktörünün alınıp satılabildiği işgücü piyasasının temelinde insan bulunmaktadır. Bundan dolayı işgücü piyasasında oluşabilecek bir aksaklık insanların ekonomik, toplumsal ve bireysel yönden mağdur olmasına ve işsizlik sorununun oluşmasına neden olacaktır. İşgücündeki bu aksaklıkların yaşanmaması için sosyal, psikolojik ve ekonomik faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. Bir işte çalışmak yalnızca gelir sahibi olmak için tercih edilen bir yol değildir. Çalışmak, bireyin özgüven ve saygı gibi duygularını geliştirmekte ve kişiye değer katmanın gururunu yaşatmaktadır (Ataman, 2000: 59,1).

İşsizlik, ülkelerin ekonomik büyüme seviyelerini, hayat kalitelerini, yaşam şekillerini ve gelir durumlarını gösteren en önemli faktörlerden birisidir. Geçmiş dönemlerden beri kullanılan işsizlik kavramı, koşulların değişmesi ile birlikte farklı anlamlarda kullanılmıştır. Örneğin, 1800'lü yıllarda işsizlik, bireyin hiçbir yetenek ve becerisinin olmaması nedeniyle meslek edinmemesi veya toplumsal uyumsuzluk sebebiyle iş sahibi olamaması şeklinde tanımlanmıştır. O dönemler de yapılan işsizlik tanımları, bireyin kendi eksiklerinden kaynaklı işsiz kaldığını vurgulamaktadır (Bayraktar ve İncekara, 2013: 17).

Çalışmaya elverişli olan kişilerin çalışma arzusu olduğu halde iş bulamaması işsizlik olarak tanımlanmaktadır. Bu durumu yaşayan bireylere de işsiz denilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, çalışmaya engel durumu olmayan bireylerin çalışmamayı tercih etmemeleri değil; aksine çalışmaya elverişli kişilerin çalışma isteği içerisinde olmalarına rağmen iş bulamamalarıdır (Ünsal, 2011: 20). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere, çalışmak için engel durumu olanlar, iş aramayanlar ve çalışmaya elverişli olup çalışmak istemeyenler işsiz sayılmamaktadır.

Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerde ise işsizlik, işgücü ofislerinde veya emekçilere yardım eden bürolarda kaydı bulunan kişilerin hiçbir iş bulamaması şeklinde tanımlanmıştır (Bozdağlıoğlu, 2008: 47). Bu bağlamda işgücü ofislerinde kayıtlı olmayıp iş arayan bireyler işsiz olarak kabul edilmemektedir.

Bütün bu tanımların yanı sıra günümüzde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1982 yılında Cenevre'de yaptığı işsizlik tanımı esas alınmaktadır (Erol, 2010: 8). Evrensel düzeyde yapılan bu tanımlamada,

- Ücretli herhangi bir işte çalışmıyor olmak,
- Çalışmaya engel bir durumun olmaması,
- Çalışma talebi olmak yani iş arıyor olmak şeklinde temel olarak üç belirleyici yer almaktadır.

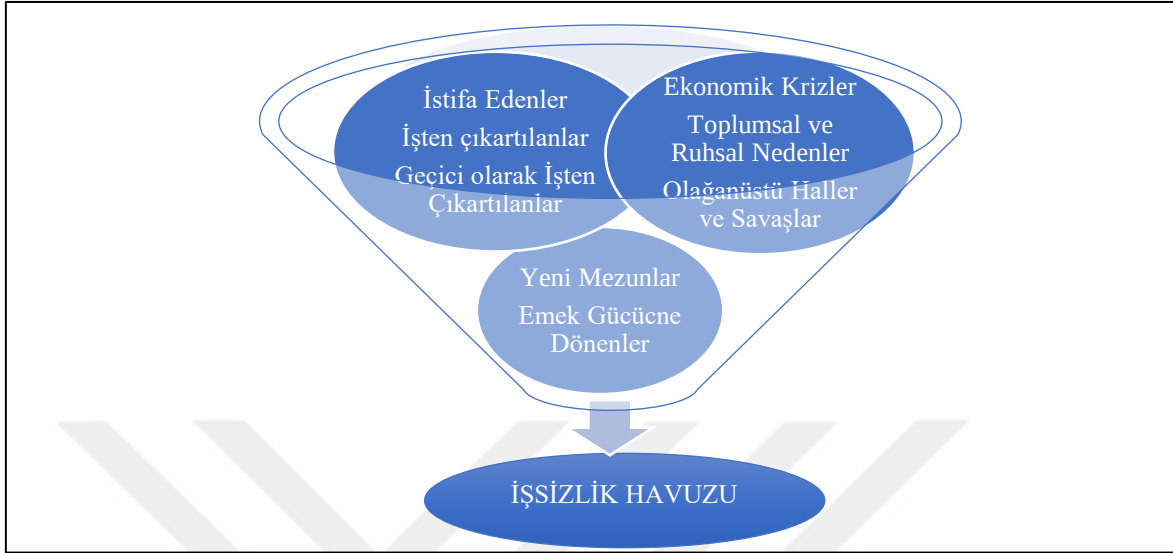
Ayrıca ILO bireyin işsiz sayılabilmesi için iş arama süresinin 1 aydan veya 4 haftadan uzun bir dönemi kapsamaması gerektiğini, 1 gün-1 hafta gibi kısa dönemlerin işsizlik olarak kabul edilmediğini vurgulamıştır (<https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>, Erişim Tarihi: 10.05.2023).

Türkiye'de işsizlik oranı TÜİK tarafından hesaplanmakta ve yayınlanmaktadır. TÜİK tarafından yapılan tanımlamaya göre, İşsizlik oranı hesaplanırken, ILO'nun genel hesaplama yöntemleri kullanılmaktadır. Evrensel olarak kullanılan bu yöntemle göre, 15 yaşını geçmiş kişiler ve tam gün bir işte çalışmayanlar gruplara ayrılmaktadır. Son 3 ay içerisinde iş aramış ve 15 gün içerisinde bir işte çalışabilecek durumda olan bireyler işsiz olarak tanımlanarak hesaplanmaktadır. Bu hesaplama yöntemine,

- Ev kadınları, Emekliler, Öğrenciler,
- Gelir sahibi olanlar
- Engelli, hasta veya yaşlı olduğundan dolayı iş aramayan ama iş bulsa çalışmak isteyen,
- Mevsimlik çalıştığından dolayı iş arama gereği duymayan ama tam zamanlı iş bulsa çalışmak isteyen,
- İşe girme umudu kalmadığı için son 3 ay içinde iş aramayan ama iş bulduğu takdirde çalışacak olanlar
- Diğer birçok nedenden dolayı iş aramayan fakat iş bulsa çalışmaya hazır olan kişiler hesaplama içerisine alınmamaktadır.

Kısaca, 15 yaşın üzerinde son 3 ay içerisinde iş aramış ve 15 gün içerisinde istihdam edilmeye hazır olduğunu beyan edenlerin toplam işgücüne bölünmesi sonucunda işsizlik

oranları elde edilmektedir (<https://www.mahfiegilmez.com/2012/01/issizlik-nasl-hesaplaniyor.html>, Erişim Tarihi: 10.05.2023).

Şekil 3.1. *İşsizlik havuzu* (Kaynak: Aksu, 2018: 62)

İşsizlik hareketli ve dinamik yapısı itibariyle bir havuza benzetilebilir. İşsizlik pek çok kişinin işini kaybettiğinden dolayı havuza düştüğü veya iş bularak havuzdan çıktığı, değişimin hızlı olduğu bir yapıdır. İşsizlik havuzuna giriş ve çıkışlar toplam işsiz sayısından fazla olduğunda, ortalama işsizlik süresi de kısılacaktır. Çünkü bireylerin havuza girişleri ile çıkışları arasındaki farkın ne kadar az olursa işsizlik havuzunda kalma süreleri de az olacaktır. Böylece ekonomik, toplumsal ve bireysel sorunlar azalacaktır. Bireylerin işsizlik havuzunda kalma süreleri arttıkça ortalama işsizlik süresi artacak, çalışma isteği azalacak, aile içi şiddet, boşanma, suç oranlarında artış, madde bağımlılığı, gelirin olmaması, fakirlik, depresyon ve intihar gibi sorunlar oluşabilecektir. Bundan dolayı işsizlik kadar işsizliğin nedenleri ve sonuçları da önem arz etmektedir (Aksu, 2018: 62).

3.2. Türkiye’de İşsizlik

Bir ülkede ki işsizliğin ve istihdamın durumu o ülkenin ekonomisi ve istihdam yapısı hakkında bilgi vermektedir. İşsizlik yalnızca ekonomik boyutları olan bir olgu olmayıp, toplumsal, bireysel boyutları da olan ve yıllardır Türkiye’nin daimî sorunlarından birisidir (Apaydın, 2018: 161).

Türkiye’de ki işsizlik sorunun 1988 öncesi ve sonrası dönem olarak incelenmesi gerekmektedir. Çünkü 1988 tarihinden önce veriler, nüfus ve işgücü istatistikleri, İş ve İşçi

Bulma Kurumu (İİBK), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin istatistikleri sonucunda oluşturulmaktaydı. 1988 yılından sonra işsizlik, Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) yılda 2 kez yayınladığı Hane Halkı İşgücü Anketleri ile ölçülmüştür. Ayrıca bu tarihten sonra yayınlanan işgücü anketleri ILO'nun evrensel ölçütlerine uygun şekilde hazırlanmaya başlanmıştır (Durak ve Kaya, 2014: 56).

Tablo 3.1. 1923-1988 arası Türkiye'nin işsizlik oranları

YILLAR	İŞSİZLİK (%)	YILLAR	İŞSİZLİK (%)	YILLAR	İŞSİZLİK (%)
1923	9,1	1945	3,1	1967	4,8
1924	6,9	1946	2,7	1968	5,2
1925	5,3	1947	2,5	1969	5,9
1926	5,1	1948	2,3	1970	6,4
1927	4,2	1949	1,8	1971	6,8
1928	3,8	1950	1,5	1972	6,3
1929	3,2	1951	1,7	1973	6,8
1930	3,2	1952	1,9	1974	7,3
1931	4,5	1953	2,8	1975	7,6
1932	4,5	1954	3,2	1976	9,0
1933	3,9	1955	3,1	1977	10,0
1934	3,2	1956	3,2	1978	10,1
1935	3,3	1957	2,8	1979	8,9
1936	2,9	1958	2,9	1980	8,3
1937	2,7	1959	2,9	1981	7,3
1938	2,1	1960	3,1	1982	7,2
1939	2,1	1961	3,4	1983	7,9
1940	2,4	1962	3,4	1984	7,8
1941	3,0	1963	3,4	1985	7,3
1942	3,4	1964	3,5	1986	8,1
1943	2,9	1965	3,7	1987	8,5
1944	3,1	1966	3,6	1988	8,7

Kaynak: M. Kemal Biçerli, 2000: 467; Akt. Durak ve Kaya, 2014: 57.

Kurulduğu günden itibaren istihdam alanı içerisinde tarım sektörünün önemli bir yer tuttuğu Türkiye’de 1980 öncesi işsizlik ile günümüzde yaşanan işsizlik olgusu aynı izleri taşımamaktadır.

İşsizlik olgusu çağdaş anlamda sanayi devriminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Cumhuriyetin kurulmasından 1988 yılına kadar sanayi alanındaki işletmelere vasıflı işgücünün yanı sıra niteliksiz işgücünü dahi temin edilmekte zorluk yaşanmaktaydı. Çünkü o dönemler de kırsal bölgeler de yaşanan yoksulluğa karşı kırsal bölge halkı kentler de kurulan fabrikalar da çalışmak istememişlerdir. Bu durumun sebebi ekonomik nedenlerden çok kırsal kesimin kapalı toplum yapısına hâkim olmasıyla açıklanabilir. Doğduğu toprakları terk etmek istememe, kentler de yaşamın daha zor olduğu düşüncesi, yeni bir topluma adapte olamama korkusu gibi durumlar o dönemin kırsal kesiminin kentler de çalışmama nedenleri olarak gösterilebilir. (Yentürk, 2003: 81-125; Akt. Kurt, 2006: 75). Bu durumda o dönemlerdeki işsizlik oranının düşük çıkmasına neden olmuş olabilir. TÜİK işsizliği, işsizliğin ölçüldüğü dört haftalık zaman içerisinde çalışmayan bireylerden iş bulmak için 1988-1999 dönemleri arasında son 6 ay, 2000 yılından itibaren son 3 ay içinde iş arama yöntemlerinden birine başvurmuş ve on beş gün içerisinde çalışabilecek durumda olanlar şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımdan hareketle işsizlik oranının düşük çıkmasına neden olan bir diğer etmen ise iş aramayı bırakan kişilerin işsizlik sayılarına dahil edilmemesidir (Güney, 2009: 142).

Tablo 3.1 incelendiğinde, işsizliğin 1923-1966 dönemleri arasında genel olarak %2 ila %3 dolaylarında olduğu görülmektedir. 1968 yılı itibariyle işsizlik oranları yükselmeye başlamıştır. Enflasyon oranının yükselmesi, dış ticaret açığının artması, ithal ikameci sanayileşmenin yetersiz kalması ve sanayileşmede üretim kapasitesinin azalması 1977-1978 yıllarında işsizlik oranının %10,1’e kadar yükselmesine neden olmuştur (Durak ve Kaya, 2014: 57). 1980 sonrası dönemde, ithal ikamesine dayalı sanayileşmeden ihracata dayalı sanayileşme stratejisine geçilmiştir (Karabıyık, 2009: 182-183). İşgücü piyasaları bu değişimden doğrudan etkilenmiştir. Devletin ekonomideki rolünden uzaklaşması ve piyasanın kendi haline bırakılması anlamına gelen bu yeni işleyişte işsizlikte söz sahibi özel sektör olmuştur. Bu çerçevede özel kesimin ve girişimciliğin teşvik edilmesine yönelik tedbirler alınmaya başlanmıştır (Şahin ve Yıldırım, 2015: 137).

Tablo 3.2. 1989-2019 arası Türkiye'nin işsizlik oranları

YILLAR	İŞSİZLİK (%)	YILLAR	İŞSİZLİK (%)	YILLAR	İŞSİZLİK (%)
1989	8,6	2000	6,5	2011	9,8
1990	8,0	2001	8,4	2012	9,2
1991	8,2	2002	10,3	2013	9,7
1992	8,5	2003	10,5	2014	9,9
1993	8,9	2004	10,8	2015	10,3
1994	8,6	2005	10,6	2016	10,9
1995	7,6	2006	10,2	2017	10,9
1996	6,6	2007	10,3	2018	11,0
1997	6,8	2008	11,0	2019	13,7
1998	6,9	2009	14,0		
1999	7,7	2010	11,9		

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Türkiye’de işsizlik, iktisadi ve toplumsal değişimlere paralel olarak 1980’den itibaren en büyük sorunlardan birisi olmuştur. İşsizlik 1980’lerden sonra globalleşme ve teknolojik değişmelerle birlikte artmaya başlamıştır (Ay, 2012: 322). O dönemler de henüz sosyal devlet aşamasına ulaşılmadan liberal anlayışa yönelmek ülkemizin sanayi alanında ilerleyememesine neden olmuştur. Üç sektör kanuna göre gelişmelere paralel olarak tarımdan (birincil) sanayiye (ikincil), sanayiden hizmetler (üçüncül) sektörüne geçilmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye’de üç sektör kanununa uyulmayarak tarım sektöründen hizmet sektörüne doğrudan geçilmiştir. Tarımdan hizmet sektörüne geçen çalışanların yeterli donanımına sahip olmaması tarım sektöründeki istihdamı daraltmış ama hizmet sektörü de genişlememiştir. Dolayısıyla sanayileşme de eksik kalan Türkiye hizmet sektöründe de yeterli yapısal dönüşümü sağlayamamıştır. Bu nedenle işsizlik bir sorun olarak ortaya çıkmaya başlamıştır (Sabancı, 2007-2008: 13, Güney, 2009: 140). 1990’dan sonra Türkiye’de yaşanan işsizliğin nedenlerinden biri de işgücü arz-talebi arasındaki dengesizliktir. İşgücü arz ve talebi arasındaki bu dengesizliğin bazı nedenleri bulunmaktadır. İşlerini kaybeden veya işgücü piyasasına yeni katılan bireylerin iş arama sürelerinde geçici işsiz olarak kabul edilmeleri bu nedenlerden birisidir. Bir diğer neden olarak nüfus yapısının yaş durumunun değişmesi olarak gösterilebilir (Ataman, 2003; Akt. Kurt, 2006: 76). Türkiye’de işsizlik oranlarının yüksek olmasının sebeplerinden birisi de genç nüfusun fazla

olmasına bağılı olarak genç nüfusun işsizlik oranının da fazla olmasıdır. Genç işsizlik oranının yükselmesi genel işsizlik oranını da yükseltmektedir (Apaydın, 2018: 161). Nüfus artışının hızlı olması, eğitim alanındaki eksikler, yatırımların yetersizliği, siyasi ve iktisadi sorunlar işsizliğin daha da büyümesine yol açmıştır (Ay, 2012: 322).

Tablo 3.2 incelendiğinde, 1988 döneminde %8.4 olan işsizlik oranın 1993 yılında %8.9'a yükseldiği görülmektedir. 1994-2000 dönemleri arasında tekrar düşük seyreden işsizlik oranları 2001 Şubat krizi ile birlikte %8.4'e yükselmiştir. İstihdamdaki iyileşme iktisadi büyümedeki iyileşmeye göre çok daha yavaş olmuştur (Ay, 2012: 322). Bu nedenle işsizlik oranları 2006 yılına kadar %10 seviyelerinde kalmıştır. 2009 yılında %14 ile cumhuriyet tarihini en yüksek işsizlik oranı yaşanmıştır. Bu durumun nedeni 2008 yaşanan küresel krizdir. En yüksek ikinci işsizlik oranı ise 2019 yılında %13,7 ile yaşanmıştır. Covid-19 tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de işyerlerinin kapanmasına neden olmuştur. Bu süreçte işten çıkartılan, iş yerlerini kapatan veya kapanmadan dolayı iflas eden kişiler yeni iş arayışı içerisinde girmişlerdir. Bu durumda işsizlik oranlarını yükseltmiştir.

3.3. İşsizliğin Nedenleri

İş yaşamının bulunmadığı toplumsal ve ekonomik bir hayat düşünülemez. İşsizlik gelişme düzeyi fark etmeksizin tüm ülkelerin ortak problemidir. Fakat işsizliğin ortaya çıkmasına neden olan faktörler ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre de değişmektedir. Tarım sektörünün yoğun olduğu gelişmekte olan ülkelere bakıldığında, yatırımların tarımdan sanayi sektörüne kaydırılması sanayi alanında çalışacak emeğin bulunamamasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde fabrikaların kentlere kurulması ve tarım sektöründeki makineleşmenin hızlanması kırsal kesimden kentlere göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak fabrikaların çalışma ortamına uyum sağlamakta zorlanan göç eden kesim, kentlerde işsizlik oranının yükselmesine etki etmiştir. Öte yandan bu ülkelerde istihdam hizmetlerine yeterli özen gösterilmemesi, işçilere mesleki eğitim verilmemesi hem verimliliğin azalmasına hem de işgücünün niteliksiz olmasına neden olmakta ve işsizliği arttırmaktadır (Akyıldız, 2019: 98).

İşgücü arzının neredeyse sabit olduğu gelişmiş ülkelerdeki işsizliğe bakıldığında, emek piyasasının kurumsal niteliğinden dolayı yapısal bir problem olarak incelenmektedir. Bu ülkelerde emek piyasasının katılımı veya esnekliği tartışması işsizliğin merkezini oluşturmaktadır. Örneğin ABD, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde işsizlik oranının diğer

ülkelere göre düşük olmasının nedeni esnek emek piyasasına sahip olmasıdır. Bununla birlikte düşük işsizlik oranının yüksek gelir eşitsizliğinden kaynaklandığı savunulmaktadır (TÜSİAD, 2004: 16). Gelişmiş ülkelerdeki yüksek teknolojik fabrikaların sayılarının artması, vasıflı işçi istihdamı yaratmakta, emeğin bol olduğu üretimlerde gereksinim duyulan yarı nitelikli veya niteliksiz işgücüne olan bağlılığı azaltmakta; bu durumlarda işsizliğin oluşmasında etkili olmaktadır (Akyıldız, 2019: 98).

İşgücü piyasasında emek arzının emek talebinden daha yüksek olduğu durumlarda işsizlik ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda işgücü talebi ile işgücü arasında oluşan fark işsizlik miktarını vermektedir (Zaim, 1997: 170; Akt. Karabıyık, 2009: 185). Türkiye’de emek talebinin emek arzından düşük seviyede olmasından kaynaklı olarak işgücü arz ve talebi arasındaki denge bozulmuştur (Karabıyık, 2009: 185). Ülkemiz uzun dönemlerdir işsizlik problemi ile karşı karşıya olan bir ülkedir. Son dönemlerde giderek artan işsizlik sayılarına bakıldığında 2018 yılında 3.537 olan işsizlik sayısının 2019 yılında 4.469’a yükseldiği tespit edilmiştir (TÜİK, 2023, a). Bu bağlamda Türkiye’de işsizliğe neden olan faktörler şu şekilde özetlenebilir (Karabıyık, 2009: 185-186):

- Nüfus artış hızındaki yükselme
- Şehirleşmenin artması ve tarım sektöründen diğer alanlara yönelme
- Emeğin yoğun olduğu üretimlerden sermaye yoğun üretimlere geçilmesi
- Yeterli yatırımların yapılmaması,
- Eğitimdeki eksiklikler ve vasıflı eleman yetişmemesi
- İşçi çalıştırma maliyetlerinin fazla olması
- Girişimciliğin yeteri kadar olmaması ve verimliliğin az olması
- Diğer sosyal, kültürel ve ekonomik sebepler ve iktisadi istikrar politikalarının yanlış uygulanmasıdır.

İşsizliğin oluşmasında ekonomik, sosyal ve teknolojik faktörlerin yanı sıra bireysel faktörlerde etkili olmaktadır. Bireysel nedenleri şu şekilde açıklamak mümkündür (Akyıldız, 2019: 99):

- Çalışmaya engel sağlık sorunlarının olması, engelli olma, sakat olma gibi
- Kişinin kendi arzusu ile çalışmak istememesi
- İşverenlerin çalışma ortamındaki kayırma davranışları
- Yaş, cinsiyet, etnik köken, sınıf ayrımı, ırk ayrımı gibi nedenler işsizliğe neden olan bireysel nedenler arasında sayılmaktadır.

3.4. İşsizliğin Sonuçları

İşsizlik bireyleri, aileleri ve toplumsal yapıyı doğrudan etkileyebilmektedir. Bireylerin uzun süreli işsiz kalmaları beceri ve yeteneklerinin eksilmesine neden olabilir. Beşerî sermayenin bu şekilde aşınması gün geçtikçe artarak devam eder. Bu durumda kişilerin iş bulduğu zaman kazanacağı ücretin azalmasına, buldukları işin becerileriyle uyumlu olmamasında etkili olmaktadır. Beşerî sermayenin yanı sıra sosyal sermaye de işsizlikle bağlantılıdır. İşsiz kalmak çalışanın yeni işler bulmasını ve çevresi ile olan bağlantılarını azaltabilir. İşsizlik süresi arttıkça sosyal sermaye azalabilir. Çünkü çalışma ortamıyla oluşan çevreler iş teması bitince bozulabilir. Sosyal sermayedeki bu aşınmayla beraber iş bulma süresinde yükselme, aile ve çocukların refah seviyelerinde düşme, stres, çeşitli hastalıklar ve bunalım gibi sorunlar oluşabilmektedir (Nichols, Mitchell ve Lindner, 2013: 2-4).

Şekil 3.2. İşsiz bir yaşamın sonuçları

İşsiz kalan bireylerin hayatları, farklı alanlarda çeşitli faktörlerin etkisi altına girmektedir. Faktörlerin her biri, birey ve çevresi üzerinde belirleyici olmaktadır. Birbirleriyle de etkileşim içerisinde olan bu faktörler olumsuz durumların daha da artmasına neden olmaktadır. Şekil 3.2’de görüldüğü üzere işsiz bir yaşam iktisadi alanı, bireysel ortamı, toplumsal yapıyı ve psikolojik yıkımla beraber hayatı negatif yönde etkilemektedir.

3.4.1. İşsizliğin ekonomik sonuçları

Üretim sürecinin temel belirleyicisi olan emeğin âtil kalması sonucunda işsizlik ortaya çıkmaktadır. İşgücünün, gelecek dönemlerde kullanmak için stoklanması mümkün değildir. Bundan dolayı üretime katılamadığı her an önemini ve değerini yitirmektedir. Önemi giderek azalan emek faktörü, üretime katıldığı zaman geçen sürede teknolojik değişimler ve mesleki eksiklikler yaşadığından dolayı verimliliği azalacaktır. İşverenler verimliliğin azalmasından dolayı o işçileri işten çıkartabilir ve bu durum arz-talep dengesinin de bozulmasına yol açabilmektedir (Yılmaz vd., 2004: 166).

Emek faktörü ekonomik anlamda tam olarak kullanılmadığında, üretimde kayıplar meydana gelmektedir (TÜSİAD 2002: 13). Üretimdeki kayıplara paralel olarak tüketici nüfusun artmasıyla beraber milli gelirde azalma yaşanmakta ve devlet transfer harcamalarına ayırdığı payı arttırmak zorunda kalmaktadır. Firmaların iktisadi kriz zamanlarında oluşan fiyat değişimleri, arz-talep dengesizliği nedeniyle üretim verimliliğinin düşmesi ve işten çıkarma uygulamalarının artması, ilk başta firmaların gelirlerinde azalma yaşanmasına, daha sonra devletlerin gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı da yeni yatırımlar yapılmamakta ve istihdam alanları oluşmamaktadır (Akyıldız, 2019: 99). Bu durumların uzun sürmesi işsizliğin artış gösterdiği ülkeye olan güveni de azaltacaktır.

İşsiz olmanın bir başka ekonomik maliyeti ise işsiz kalan işçilerin kendi bilgi ve becerilerine uygun olmayan işlerde çalışmalarıdır. Gelir sahibi olmak için niteliklerine uymayan işlerde çalışan kişiler firmanın üretim verimliliğinin ve hizmet kalitesinin düşmesine neden olacaktır. Tüketiciler verimliliği ve kalitesi düşen firmaların ürünlerini almak istemeyeceklerdir. Bu durumun uzun sürmesi ve niteliksiz işçilerin sayısının artması durumunda firmalar borç, iflas gibi durumlarla bile karşılaşabilir. Birbirleriyle bağlantı içerisinde olan bu durumlar neticesinde geçim zorluğu ve ticari başarısızlık yaşayan kişiler intihara yönelebilmektedir. Tüm bu sorunlara bakıldığında işsizliğin ekonomik sorunların başında geldiği görülmektedir.

3.4.2. İşsizliğin bireysel sonuçları

Çalışmak, üretmek ve tüketmek bireylerin hayatının merkezidir. Çalışan birey hem üreten hem tüketen konumundadır. Çalışma hayatı sona eren birey üreten konumundan ayrılmakta ve yalnızca tüketici olmaktadır. Ancak ihtiyaçlarını karşılaması ve tüketici olabilmesi de gelir elde etmesine bağlıdır. Tüketici konumuna geçerek hem kendisinin hem de ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyin ailesi içindeki otoritesi de yıkılmaya

başlayacaktır. Bu durum şiddet, boşanma gibi aile içi sorunların oluşmasına yol açmaktadır. Çalışma hayatı biten kişi negatif duygular neticesinde önce kendisine daha sonra da topluma yabancılaşmaktadır. Bunun neticesinde sosyal hayat zedelenmekte kin ve nefret duyguları ön plana çıkmaktadır (Akyıldız, 2019: 101). İşsizliğin uzun sürmesi daha fazla gelir kaybı anlamına gelmektedir. Bu durumda çalışmayan işçilerin çocuklarının sağlıklarının, akademik performanslarının ve sosyal ilişkilerinin çalışan işçilerin çocuklarına kıyasla daha kötü olmasına neden olmaktadır (Nichols, Mitchell, & Lindner, 2013: 9). Cantril (1934), işsiz bireylerin kişilik özellikleriyle ilgili olarak şu soruları sormuştur: İşsizlik düşünceleri artırır mı, azaltır mı? İşsiz kişiler falcılara, reklamlara veya siyasetçilere karşı daha duyarlılar mı? (Cantril, 1934: 318). İşsizler çalışanlara göre daha şüpheli ya da daha saf olabilirler. Para kazanma arzusu içerisinde kendilerine sunulan her şeyi kabul edebilirler. Ayrıca kendi ihtiyaçlarını doğrudan etkileyen siyasi grupları da önemseyebilirler. (Eisenberg ve Lazarsfeld, 1938: 364).

3.4.3. İşsizliğin toplumsal sonuçları

Dünya da ve Türkiye’de artan işsizlik oranları iktisadi denetimlerinin en büyük problemlerinden birisidir. Ülkemiz nüfusunun çoğunluğunun genç olması nedeniyle işsizlik sorunu ekonominin yanı sıra toplumsal boyutta kazanmıştır (Bayraktar ve İncekara, 2013: 17).

İşini kaybeden ve bu iş ortamından uzaklaşan kişiler toplumsal hayatta farklı sorunlarla karşılaşmaktadır. İşsizliğin sosyal maliyetleri arasında, suç, boşanma, kumar, alkol, yasaklı madde kullanımı, aile içi şiddet, intihar gibi faktörler yer almaktadır. Bir başka faktör de göçtür. Çalışma hayatı sona eren kişiler yeni iş açma, yeni işe girme ümidi ile farklı bölgelere göç etmektedir. Öyle ki Türkiye’de 2019 yılında bir işe başlamak ve iş bulmak için 215.561 kişi başka bölgelere göç etmiştir (TÜİK, 2023, a). Göç edilen bölgeler de nüfus artışına paralel olarak sağlık hizmetlerinde aksama, çarpık kentleşme ve hatta kültürel yozlaşma da yaşanabilmektedir. TÜİK verilerine göre, 2019’da işe başlama ve iş bulma umuduyla yurtiçinden 53.841 kişi İstanbul’a, 18.306 kişi ise Ankara’ya göç etmiştir. Fakat bu bölgelere baktığımızda suç, hırsızlık vb. gibi olaylarında en fazla bu illerde yaşandığı görülmektedir (<https://turkiyeraporu.comhttps://turkiyeraporu.com/arastirma/suc-ve-ceza-turkiyede-suc-oranlari-10489/>, Erişim Tarihi: 21.05.2023). Bununla birlikte geçim sıkıntısı ve ticari başarısızlık nedenli intiharlarında en fazla bu illerde yaşandığı tespit edilmiştir.

TÜİK'in yayınladığı verilere göre 2019 yılında geçim zorluğu ve ticari başarısızlık nedeniyle İstanbul'da 54, Ankara'da ise 29 kişi hayatına son vermiştir (TÜİK, 2023, b). Rakamlardan da anlaşılacağı üzere işsizliğin toplum ve birey üzerindeki etkisi küçümsenmeyecek kadar fazladır.

Bireylerin çalışma hayatından önce ve sonra yaşadığı değişimler sosyal çevrelerini, ailelerini, finansal durumlarını, bedensel ve ruhsal davranışlarını ve hatta hobilerini dahi oldukça etkilemektedir. Aşağıda tablo 3.3'de çalışma hayatı devam eden ve biten kişilerin yaşadığı değişimler gösterilmiştir.

Tablo 3.3. İşsizlik öncesi dönem ile işsizlik sonrası dönemde oluşan değişimler

İŞSİZLİK ÖNCESİ DÖNEM	İŞSİZLİK SONRASI DÖNEM
Gelir Sahibi Olma	Gelir Kaybı
İş Çehresi ve Statü Varlığı	İş Çehresinin ve Statünün Kaybı
Sosyal İlişkilerde Gelişme	Sosyal İlişkilerin Yetersizliği
Bir Amaç İçin Ortak Çaba	Tekil Çaba ve Belirsizlik (İş Arama)
Sosyal ve Ekonomik Aktivitelere Aktif Katılım	Tüm Aktivitelerden Uzak Durma
Planlı Bir Hayat	Düzensiz Bir Hayat
Ruhsal ve Bedensel Sağlığın İyi Olması	Ruhsal ve Bedensel Değişimler Oluşması
Yaşama İsteği, Hayata Olumlu Bakış	Yaşama İsteğinin Yitirilmesi, Hayata Küsme

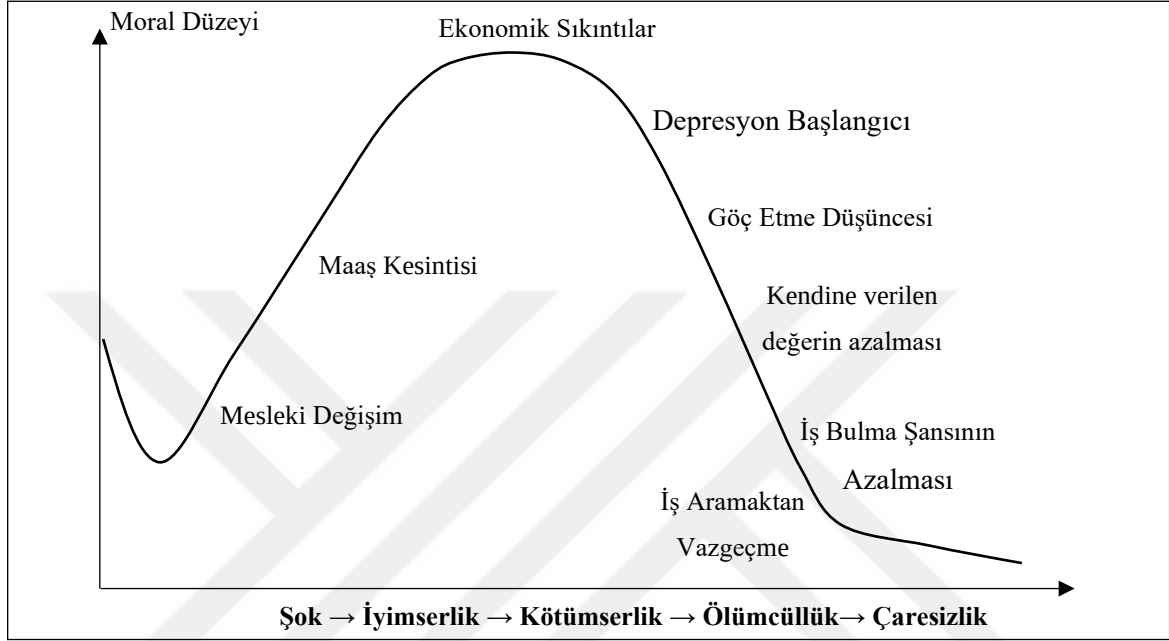
Kaynak: Yılmaz, T., Fidan, F. ve Karataş V. 2004: 169.

Yukarıdaki tablo 3.3'de bir kişinin işsizlik öncesi dönem ile işsizlik sonrası dönemde yaşadığı değişimler gösterilmektedir. Çalışma hayatı sona eren birey sadece finansal değerlerini değil, sosyal yaşamını, sosyal yaşamındaki statüsünü, mental ve fiziksel sağlığını da yitirmektedir. Çalışan bireylerin gün içerisinde işinden dolayı yaptığı aktiviteler 24 saatlik zaman diliminde oldukça fazla yer tutmaktadır. İşsiz kalan kişilerin bu yaşamsal aktivitelerden mahrum kalması zihinsel (hedef, amaç, öngörü gibi) ve bedensel (çalışılan iş ile ilgili aktiviteler) aktivitelerin yeri dolmayacak şekilde yok olmasına neden olmaktadır (Yılmaz vd., 2004: 169). Tüm bu durumlar bireyin hayattan vazgeçmesine ve intihar etmesine yol açabilmektedir.

3.4.4. İşsizliğin psikolojik sonuçları

Eisenberg ve Lazarsfeld (1938), işsizliğin duygusal açıdan yıkıcı olan sonuçlarını ortaya koyan ilk psikologlardır. Psikolojik mutluluk çok boyutlu bir kavram olduğu için

işsizliğinde psikolojik sağlık üzerinde depresyon, endişe, özgüven eksikliği gibi etkileri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca eksik istihdam edilenlerin yanı sıra, iş arkadaşlarının işsiz kalmasına göz yummak zorunda kalanlarında psikolojileri etkilenmektedir (Darity ve Goldsmith, 1996: 122-124).

Şekil 3.3. İşsizliğin ruhsal sağlığı etkileme süreci ve Türkiye'deki etkisi (**Kaynak:** Graham Dawson, 1992: 93; Akt. Kurt, 2006: 362)

Şekil 3.4' de işsizliğin kişilerin psikolojik durumlarını nasıl etkilediğini gösteren grafik verilmiştir. Bu grafikte kişinin işsizlik süresi ile mental sağlığının etkilenme düzeyi doğru orantılı bir şekilde ilerlemektedir. İşsizlik süresinin başında olan bireyler için sorun olduğundan küçük görünebilir. Ekonomik açıdan birikimi bulunanlar işsizlik başladığı anda neler olup bittiğini anlama çabası içine girmektedir. İlk şokun geçmesiyle birlikte işsiz kalan bireyin moral düzeyi yükselmeye başlamaktadır. Devam eden süreçte önceden aldığı maaştan daha düşük bir maaşı kabul etmesi durumunda işe girmesinin kolaylaşacağını düşünmektedir. Ancak daha düşük maaşla çalışılan işler veya becerilerin sonradan kazanıldığı işler de çalışmak bireylerin psikolojilerini eskisi gibi iyileştirmeyebilir (Darity ve Goldsmith, 1996: 124). Umutların yitirilmesine finansal sorunların eşlik etmesi, işsiz kişinin mental çöküşünü etkilemektedir. İşsiz bir bireyin psikolojisi de tam bu noktada bozulmaya başlamaktadır. Niteliklerinin dışında iş aramanın dışında başka bölgelere göç etmeyi düşünmektedir. Birey artık kendisini çaresiz hissetmeye başlamıştır (Kurt, 2006:

362,363). Çaresizliğin ortaya çıktı bu noktada iş arama hevesi ve yoğunluğu da azalmaya başlamaktadır (Darity ve Goldsmith, 1996: 134). Psikolojik bunalımın son safhası ise kişinin iş bulma düşüncesinin azaldığı ve yaşamdan soyutlandığı ölümcül olan safhadır (Kurt, 2006: 362,363). Ekonomik sorunlarla başlayan işsizlik olgusu, psikolojik sorunlarla son bulmakta ve gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda intihar bir çıkış yolu olarak görülmektedir.

Şekil 3.4 Türkiye açısından incelendiğinde bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de iyimserlik sürecinin uzun, kötümserlik sürecinin ise kısa sürmesi beklenebilir. İyimserlik sürecinin kısa sürmesinin beklenmesinin çeşitli nedenleri mevcuttur. Birincisi, çalışmayan bireyin ailesinin kendisine maddi destek vereceği düşüncesidir. Türkiye’deki işsizliğin genel de bekar, genç nüfus ve kentte görüldüğü düşünülürse, bu beklentinin ruhsal sağlık üzerinde pozitif etkisi olduğu anlaşılmaktadır (Bulutay, 1995: 239; Akt. Kurt, 2006: 371). İkincisi ise Türkiye’de çok ileri seviyede eğitim-öğretim gerektiren meslekler haricinde toplumsal statünün diğer meslekler ile ilişkilendirilmemesidir. Mevsimlik veya geçici işlerde çalışan işçiler için iş kaybetmek ya da iş aramak sürecin doğal bir seyri olarak görülmektedir. İyimser sürecin uzun sürmesindeki üçüncü sebep ise kırdan kente göç etmiş kişilerin bir gün geri dönme düşünceleridir. Son olarak ise marjinal sektör olarak adlandırılan (seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı vb.) nitelsiz aile reisleri için önem taşıyan geçici işler, her yerde para kazandırabilecek işler olarak görülebilir.

Kötümser sürecin uzun sürme nedeni ise iyimser süreçte düşünülen hiçbir şeyin gerçekleşmemesi ve ekonomik sıkıntının keskin bir şekilde gün yüzüne çıkmasıdır. Göç düşüncesi umut verici gibi görünse de aile ile göç etmek maliyetli olacağından tercih etmek zor olabilir. Ölümcül sürece giren kişi olayların kendi dışında gerçekleştiğini düşünerek hayattan kopmaya, sorumluluklarını yerine getirmemeye başlamaktadır. İntihar fikri gelişmeye başlamakta ve birey kendi içine kapanmaktadır. Fakat Türkiye’de ki işsizlik nedenli intiharlar diğer ülkelere göre daha azdır. Bu durum da İslam dininin intiharı günah kabul etmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir (Kurt, 2006: 371).

3.5. Gelir Kavramı

Toplumların yaşam şartlarını konu alarak insanların hayat memnuniyetlerini ölçmek ve bireylerin mutluluğunu arttıracak kamu politikalarının neler olabileceği konusunda çalışmalar yapmak, günümüz çağdaş dünyanın önemli konularından birisi olmuştur (Yürektürk,2022: 2). İktisatçılar, kişilerin refah düzeylerine bakarak toplumların ve bireylerin memnuniyet düzeylerini, mutluluk seviyelerini ve hatta toplumsal statülerini belirleyebilmektedir. İnsanların memnuniyet, mutluluk gibi sosyal ve psikolojik sağlıklarını belirleyen etmenlerin başında da gelir gelmektedir. Gelir, bireyin veya şirketlerin ürettiği ürünlerin ve hizmetlerin karşılığında elde ettiği parasal değerdir. İnsanlar için gelir, maaş, ücret ve yatırımlarının sonucunda elde ettikleri kazanç anlamına gelmektedir. İşletmeler için ise yaptıkları hizmetlerin ve ürettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançtır (<https://www.investopedia.com/terms/i/income.asp>, Erişim Tarihi: 10.06.2023).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde neredeyse her bireyin gelir kaynağı emeğidir. Birey emek faktörünü üretim sürecinde kullanarak gelir elde ederken, işletmecide bu emek faktörü sayesinde kazanç sağlamaktadır. Gelir seviyesi yüksek kişiler, arzuladıkları hayata veya nesneye sahip olmak için daha fazla fırsata sahiptirler. Düşük gelirli bireylere göre daha fazla maddi nesne ve daha iyi hizmet alabilirken, toplumsal statüleri de yüksektir. Frey ve Stutzer'e göre bu noktada gelir mutluluğu satın almaktadır (Frey ve Stutzer,2001: 9). Bunun yanı sıra gelir seviyesi yüksek aileler çocuklarının akademik hayatının ve yeteneklerinin gelişmesi için daha bilinçli davranmakta ve sosyoekonomik düzeyi yüksek meslekleri tercih etmelerinde katkıda bulunmaktadır. Bundan dolayı gelir düzeyinin yükselmesi bireyin ve ailesinin faydasını da yükseltecek böylece birey ve ailesi sosyal ve ekonomik açıdan mutlu bir yaşam sürecektir. Ancak düşük gelire sahip veya geliri olmayan bireyler de tam tersi durumlar söz konusudur. Gelir seviyesi düşük ebeveynlerin çocukları erken yaşlarda beslenme sorunları yaşayabilmekte ve ilerleyen dönemlerde sağlık sorunlarıyla karşılaşabilmektedir. Kültürel ve toplumsal faaliyetlere katılma oranının düşük olması da zihinsel ve bireysel gelişimi etkilemektedir. Gençlik çağına kadar çeşitli problemlerle karşılaşan ve o günün koşullarına göre kendini geliştiremeyen genç bireyler, işgücü piyasasında yer alamamakta ve sosyoekonomik seviyesi fazla meslekleri seçmekte zorluklarla karşılaşmaktadırlar (Erikli, 2014: 70). Gelir seviyesinin düşük olması ya da olmaması aile birliğinin bozulması, suç işleme eğilimi, boşanma, şiddet, kumar, alkol, depresyon, intihar gibi toplumsal ve psikolojik sorunların yanı sıra işsizlik, yoksulluk, geçim sıkıntısı gibi ekonomik sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır.

3.6. Milli Gelir

Bir ülkede yaşayan tüm bireylerin nihai amacı, daha yüksek gelire sahip olmak ve sahip olduğu gelirle daha çok mal ve hizmet tüketerek refah seviyesini arttırmaktır. Bireyler için geçerli olan bu durum ülke ekonomileri içinde geçerli olmaktadır. Daha fazla üretim yapan ülkeler refah seviyesi yüksek, gelişmiş ülkeler olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede bir ülkenin üretim performansı hem ülke ekonomisinin verimliliğini hem de o ülke vatandaşlarının refah seviyesini göstermektedir. Üretim performansının hesaplanabilmesi ve ülkenin ürettiği mal ve hizmetlerin miktarındaki artış veya azalışın ölçülebilmesi için de milli gelir kavramı devreye girmektedir.

Milli gelir, bir ülke ekonomisinde belirli bir süre boyunca (genellikle 1 yıl) üretilen tüm mal ve hizmetlerin toplam değeridir. Hem kamu kesimini hem de özel sektörü kapsayan milli gelir saç kesiminden barınma olanaklarına, sağlıktan savunmaya kadar tüm mal ve hizmetleri içerisinde barındırmaktadır (<https://unacademy.com/content/bank-exam/study-material/general-awareness/what-is-national-income/>, Erişim: 11.06.2023).

3.6.1. Kişi başına milli gelir

Geçmişten günümüze iktisatçılar tarafından ülkeler arasındaki refah seviyelerini karşılaştırmak amacıyla pek çok kavram ileri sürülmüş ve en uygun göstergenin kullanılması için çok önemli çalışmalar yürütülmüştür. Bu araştırmalar sonucunda ileri sürülen kavramlar içerisinde en ideal olanının Dünya Bankasının gösterge olarak halen kullandığı kişi başına milli gelir ya da kişi başına gayri safi milli hasıla (GSMH) olduğu ifade edilmiştir (Ensari, 1983: 1). Kişi başına milli gelir veya GSMH, ekonomik refahın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ekonomik refah, iktisadi hayatta kıt olan kaynaklarla sağlanan istek ve memnuniyet duygularının para ile ölçülmesidir. GSMH'nın hesaplanması ülke vatandaşlarının gelir düzeyleri hakkında bilgi vermesi açısından büyük önem arz etmektedir (<https://avys.omu.edu.trhttps://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/senol.dogan/108134/10.pdf>, Erişim Tarihi: 13.06.2023). GSMH, ülkedeki toplam gelirin nüfusa bölünmesiyle elde edilen ortalama gelir düzeyini göstermektedir. Toplam nüfus içerisinde yalnızca çalışmaya elverişli yetişkinler değil, kadın, erkek, çocuk ve hatta yeni doğan bebekleri bile yer almaktadır (<https://www.investopedia.comhttps://www.investopedia.com/terms/i/income-per-capita.asp>, Erişim Tarihi: 13.06.2023). Bu noktada nüfus miktarının artışı önem arz etmektedir. Çünkü ülke nüfusuna katılan her fert milli gelire katkı sağlamaktadır. Ancak nüfus miktarının milli gelirden daha hızlı yükselmesi, toplumun refahının düşmesine ve

yoksullaşmasına neden olmaktadır. Bu yüzden kişi başına milli gelir verileri incelenerek toplumun kalkınma ve refah seviyesinin ölçülmesi gerekmektedir (Erdoğan, 1997: 268).

Tablo 3.4. *Türkiye’de 1990-2019 yılları arasında kişi başına milli gelir (GSMH) rakamları (ABD Doları)*

YILLAR	GSMH	YILLAR	GSMH	YILLAR	GSMH
1990	2,300	2000	3,533	2010	8,898
1991	2,239	2001	2,471	2011	9,541
1992	2,300	2002	2,911	2012	9,882
1993	2,622	2003	3,818	2013	10,605
1994	1,817	2004	4,956	2014	10,147
1995	2,351	2005	6,114	2015	9,127
1996	2,489	2006	6,657	2016	8,996
1997	2,572	2007	8,058	2017	8,728
1998	3,699	2008	8,990	2018	7,927
1999	3,343	2009	7,410	2019	7,539

Kaynak: <https://data.worldbank.org>, Erişim Tarihi: 21.06.2023.

Tablo 3.4 incelendiğinde, Türkiye’de GSMH’nın dönemler arasında dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. GSMH’nın özellikle kriz dönemlerinde düşüş yaşamış olması dikkat çekmektedir. Ekonomik kriz zamanlarında Türk Lirasının Dolar karşısında değer kaybetmesi ve siyasi arenadaki tartışmalar durumu daha da vahim hale getirmiştir. Dikkat çeken başka bir durum ise 2013 yılına gelindiğinde Türkiye’nin GSMH’sı 10 bin 605 dolar ile tarihi zirveye ulaşmıştır. Türkiye’de söz konusu dönemde yatırımların artmış olması, makroekonomik politikaların planlı uygulanması, siyasi ve sosyal alanlarda da başarılı performanslar sergilenmesi gibi durumlar GSMH’nın artmasını sağlamış olabilir. Ancak daha sonra yaşanan dolar artışları ile birlikte GSMH’ da düşüşler meydana gelmiştir. 2019 döneminde ise GSMH bir önceki döneme kıyasla 388 dolar düşüş yaşamıştır.

3.7. Kriz Dönemlerinde İntihar, İşsizlik ve Gelir Düzeyi

İntihar, işsizlik ve gelir verileri incelendiğinde, Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin söz konusu değişkenler üzerinde negatif etkiler oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlam da tablo 3.5’ de Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz dönemlerinden önce (K.Ö) ve kriz dönemlerinde (K.D) intihar, işsizlik ve gelir rakamları gösterilmektedir.

Tablo 3.5. *Kriz öncesi ve kriz dönemlerinde intihar, işsizlik ve gelir düzeyi sayıları*

Kriz Öncesi (K.Ö) Ve Kriz Dönemi (K.D)	Ekonomik Neden Bağlı İntihar Sayısı	Toplam İşsizlik Sayısı	Gelir Düzeyi (GSMH)
K.Ö 1993	175	1,815	2,622
K.D 1994	251	1,871	1,817
K.Ö 2000	407	1,497	3,533
K.D 2001	673	1,967	2,471
K.Ö 2007	323	2,376	8,058
K.D 2008	408	2,611	8,990

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>, <https://data.worldbank.org>,

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>, Erişim Tarihi: 27.06.2023.

Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin işsizlik sayısını arttırdığı, GSMH’yı düşürdüğü ve ekonomik nedenli intihar vakalarında artışlar yaşandığı tespit edilmiştir. Örneğin, 1993 yılında ekonomik nedenli intihar sayısının 175, işsizliğin 1,815, GSMH’nın ise 2.622 dolar olduğu saptanmıştır. 1994 yılında kamu harcamalarının kamu gelirlerinden daha fazla olması bütçe sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur. O dönem devalüasyon yaşanmış, güven kaybı oluşmuş ve dolara olan talep artmıştır. Eski para değeri ile dolar 8 bin liradan 42 bin liraya yükselmiştir (<https://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/5-nisan-1994te-ne-olmustu/1000/590>, Erişim Tarihi: 27.06.2023). Bu durumun işsizliği arttırıcı, GSMH’yı azaltıcı etki yaratarak ekonomik nedenli intihar vakalarının yükselmesine neden olduğu düşünülmektedir.

Her ne kadar söz konusu değişkenler arasında bir ilişki olduğu düşünülse de ekonomik analizler çerçevesinde incelenilmesi gerekmektedir. Çünkü işsiz kalan birey mental sorunlar sonucunda intihar eyleminde bulanabildiği gibi, intihar düşüncesinin oldukça yüksek olduğu psikolojik bir rahatsızlık da bireyin işsiz kalmasına neden olabilmektedir (Preti ve Miotto, 1999: 694-695; Blakely vd., 2003: 594). Aynı şekilde geliri düşük bireyler çaresizlik içerisinde psikolojik bunalıma girip intihar edebildiği gibi geliri yüksek bireyler de tüm ihtiyaçlarını karşıladığı ve artık faydasını maksimum kıldığı, hayatının bir anlamı kalmadığı düşüncesiyle de intihar edebilmektedir. Bu durum intihar, işsizlik ve gelir düzeyi olgularının tüm boyutları ile ele alınarak analiz edilmelerini gerekli kılmaktadır.

4. İNTİHAR, İŞSİZLİK VE GELİR DÜZEYİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

İntihar davranışında sosyodemografik nedenlerin (boşanma, cinsiyet, göç, eğitim seviyesi, vb.) yanı sıra ekonomik nedenlerinde (gelir düzeyi, krizler, işsizlik sorunu vb.) etkin rol oynadığı görülmektedir. Literatürde yer alan yerli ve yabancı pek çok çalışmada bu durumu destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada intihar, işsizlik ve gelir düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinden dolayı literatür incelemesi söz konusu değişkenler temel alınarak oluşturulmuştur. Literatür incelenmiş ve elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenmiştir.

4.1. İntihar ve İşsizlik: Literatür İncelemesi

Literatürde işsizlik ve intihar ilişkisine yönelik yerli ve yabancı birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların geneli işsizlik, intihar, suç ve gelir dağılımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunların yanı sıra yaş, cinsiyet, eğitim seviyesinin de işsizlik ve intihar oranlarını etkilediği ve bulguların birbirleriyle benzerlik gösterdiği literatür sonuçlarından anlaşılmaktadır. Literatürdeki çalışmaları şu şekilde özetlemek mümkündür.

Ekici, Savaş ve Çıtak (2001) İstanbul'da 1996-1997 yılları arasında intihar eden 508 kişinin intihar nedenlerini bir form yardımı ile araştırmışlardır. Buna göre, en fazla intihar oranının %48.9 ile işsizlik sorunu yaşamış kişiler olduğu saptanmıştır.

Neumayer (2003) 1980-1999 dönemleri arasında 68 ülkede yaşanan sosyoekonomik değişimlerin işsizliğe olan etkilerini panel veri analizi ile araştırmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda sosyoekonomik değişimlerin işsizlik oranlarını etkilediği tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak işsizliğin intihar riskini arttırırken gelirin intihar riskini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

İntihar ve işsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen Topbaş (2007), Türkiye'nin 1975-2005 dönemleri için VAR yöntemini kullanmıştır. Araştırma sonuçları, iktisadi nedenler ve geçim sıkıntısından kaynaklı intihar oranı ile işsizlik oranı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Breuer (2015) çalışmasında, 256 bölge ve 28 ülkenin 1999-2010 dönem verileri ile işsizlik ve intihar arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Panel veri yönteminin kullanıldığı araştırmada, işsizlik ve intihar arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca işsizlik ve intiharın yaş ve cinsiyete göre değişkenlik gösterdiği bulunmuştur. Bu

bağlamda, 65 yaş altı erkeklerin işsizlikten etkilenecek intihar oranlarını arttırdığı görülmüştür.

Tunalı ve Özkaya (2016) tarafından Türkiye’de intihar ve işsizlik arasındaki ilişki, 1990-2011 dönemleri arasında VAR modeli ile incelenmiştir. Bulgular, intihar ve işsizlik arasında çift yönlü nedensellik olduğunu göstermiştir. İşsizliğin intihara neden olması beklenen bir durumdur. Ancak intiharın işsizliğe neden olması beklenmedik bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedeni, ticari başarısızlık sonucunda iş yerlerini kapatan veya küçülmeye giden bireylerin yanlarında çalışan emekçilerin işsiz kalması şeklinde açıklanmıştır.

Aksu (2018), intiharın işsizlik üzerindeki etkisini Türkiye’nin 1980-2015 dönemlerini kapsayacak şekilde ARDL analizi ile araştırmıştır. Bulgulara göre, işsizliğin intiharı pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca Toda-Yamamoto nedensellik sonucuna göre ise, işsizlikten intihara doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacı nitelikli eğitim verilmesinin ve üretimde süreklilik sağlanmasının işsizliğin yol açtığı sorunların önüne geçeceğini ve dolayısıyla intiharı azaltabileceğini vurgulamıştır.

Bayrak (2018) çalışmasında, Türkiye’de 2005-2015 dönemleri aylık verileri kullanılarak geçim zorluğu ve ticari başarısızlık nedenli intihar oranı ile işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Zaman Serisi Analizi ile yapılan araştırma sonuçlarına göre, işsizlikten intihara doğru tek yönlü nedensellik olduğu görülmüştür.

Lin ve Chen (2018) asimetrik genelleştirilmiş dürtü-tepki yöntemini kullanarak 1928-2013 dönemi verileriyle Amerika Birleşik Devletleri’nde işsizliğin intihar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Bulgulara göre, iktisadi kriz dönemlerinde işsizlik oranlarındaki artış, intihar oranlarını arttırmaktadır. İktisadi büyüme dönemlerinde ise işsizlik oranlarının azalması, intihar oranlarını da azaltmaktadır.

Genç işsizliğin intihar üzerindeki etkisini araştıran Erdem, Demirel ve Erkan (2019), 2005-2013 dönemine ait Türkiye’nin 1.Düzey verilerini kullanmışlardır. Panel veri analizi ile elde edilen sonuçlara göre, genç işsizlik ile intihar arasında nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Ancak intihar eyleminin bölgelere göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

İntihar ve işsizlik arasındaki ilişkiyi VAR analizi ile inceleyen Dilber ve Uysal (2020), 2005-2018 dönemine ait Türkiye verilerini kullanmışlardır. Elde edilen bulgular sonucunda, işsizlikten intihara doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmacılar, bireylerin toplumla bütünleşmeleri ve refah düzeylerinin yükselmesi sonucu işsizlik oranlarının ve intihar eylemlerinin azalacağını vurgulamışlardır.

Wang, Lin, Su ve Kuo (2020) Meksika’da 1981-2016 dönem verilerini kullanarak intiharın işsizlik üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bootstrap ARDL testi sonuçlarına göre, intihar ile işsizlik arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Ekonomik durgunluk dönemlerinde işsizliğin artmasıyla intihar oranlarının da arttığı tespit edilmiştir. Bu nokta da intihar ve işsizlik arasındaki bağlantının iyi anlaşılmasının gerekli stratejilerin uygulanması açısından önemli olduğu belirtilmiştir.

Baskak (2023) OECD ülkelerinin yer aldığı çalışmada işsizlik ve intihar arasındaki ilişkiyi 2000-2019 yılları arasında panel var analizi ve panel granger nedensellik analizini kullanarak araştırmıştır. Araştırma sonucuna göre erkek intihar oranı ile işsizlik arasında tek yönlü, erkek intihar oranı ve kadın intihar oranı arasında çift yönlü nedensellik saptanmıştır. Bunun yanı sıra intihar oranlarının yükselmesinde ki en önemli sorunların işsizlik, aile içi maddi geçimsizlik, yaşam standardının düşmesi olduğu görülmüştür.

4.2. İntihar ve Gelir: Literatür İncelemesi

İntihar ve gelir arasındaki ilişki ekonomik, psikolojik ve sosyolojik birçok bilim dalı tarafından araştırılan bir konudur. Yerli ve yabancı çalışmalar incelendiğinde geneli işsizlik, intihar ve gelir düzeyi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öte taraftan medeni durum, cinsiyet, işsizlik ve eğitim seviyesinin de gelir düzeyi ve intihar oranlarını etkilediği literatür sonuçlarından anlaşılmaktadır. Literatürdeki çalışmalar şu şekilde özetlenmiştir.

Sher (2006), 34 Avrupa ülkesinin yer aldığı çalışmada 2003 yılında gelir düzeyi ile intihar oranları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Gruplar arası korelasyon yönteminin kullanıldığı çalışmada kadınlarda intihar ve gelir düzeyi arasında ilişkiye rastlanmazken, erkeklerde negatif korelasyon saptanmıştır. Bu çerçevede gelir düzeyinin düşük olduğu ülkelerdeki erkeklerin, gelir düzeyi yüksek olan ülkelerdeki erkeklere göre intihar etme riskinin daha fazla olduğu bulunmuştur. İntihar oranlarının azalabilmesi için sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Altınanahtar ve Halıcıoğlu (2009) Türkiye’nin 1974-2007 dönemini ARDL yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Araştırmanın bulguları, gelir düzeyindeki artışın intiharı azalttığını göstermiştir. Refah düzeyini arttırmaya yönelik iktisadi politikaların uygulanması gerektiği tavsiye edilmiştir.

Chang, Gunnell, Sterne, Lu ve Cheng (2009) 7 ülkenin (Japonya, Hong Kong, Tayvan, Tayland, Singapur, Güney Kore) 1985-2006 periyodları arasında medeni durum, işsizlik, gelir ve intihar arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Zaman serisi yönteminin kullanıldığı çalışmada, gelir düzeyindeki artışın intiharı azalttığı ancak işsizlik artışının intiharı da arttırdığı bulunmuştur. Araştırmacılar, sosyal ve ekonomik alandaki politikaların doğru stratejiler kullanılarak tasarlanması gerektiğinin önemine dikkat çekmişlerdir.

Andres ve Halıcıoğlu (2010) 1970-2006 dönemlerinde Danimarka’da intihar ile gelir düzeyi arasındaki bağlantıyı tespit etmek amacıyla ARDL analizini kullanmışlardır. Bulgulara göre gelir düzeyinde meydana gelen artış intiharı azaltmaktadır. Araştırmacılar, intiharı önlemek için hem makro-ekonomik durumların hem de bireysel durumların dikkate alınması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca hükümet destekli sağlık hizmetlerinin ve ekonomik teşviklerin önemini vurgulamışlardır.

Durgun F. ve Durgun B. (2017) çalışmalarında Türkiye’nin 1975-2015 dönemi için yaptıkları zaman serisi analizi sonucunda kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıladan intihara doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmacılar yasaklı madde kullanımına ilişkin derslerin verilmesinin, aile içi şiddetin önlenmesinin, karar alıcı mercilerin yoksulluğu öneme amacıyla politikalar yürütmesinin ve gönüllü psikolojik destek veren birimlerin oluşmasının intiharı önleyici yöntemler olabileceğine dikkat çekmişlerdir.

Antonakakis ve Collins (2018) çalışmalarında, 1990-2010 dönemine ait 73 ülkeden elde edilen verilerle İntihara Uyarlanmış Kuznets Eğrisini incelemişlerdir. Panel veri analizinin uygulandığı çalışma sonucuna göre, yaş ve cinsiyet gruplarına göre farklılıkların olduğu N şeklinde bir eğri elde edilmiştir. Üç bölgeden oluşan bu eğride, ilk bölgede gelir artışının intihar oranlarını yükselttiği, ikinci bölgede refah artışı yaşandığı ve intiharı önleme çalışmaları yapıldığı, üçüncü bölgede ise daha yüksek gelir artışının intiharı arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

İntihar ve gelir arasındaki ilişkiyi tespit etmek için, 1974-2015 dönemlerine ait verileri kullanarak Türkiye üzerine yaptığı ARDL analizinde Çıraklı (2019), gayri safi yurtiçi hasıla ile kaba intihar hızı arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle gelirde meydana gelen artışın kaba intihar hızını arttırdığı saptanmıştır. Devlet destekli psikolojik programların çoğaltılmasının ve yorucu çalışma şartlarının iyileştirilmesinin intiharı azaltıcı politikalar olduğu vurgulanmıştır.

Varol ve Karagöz (2019) Türkiye'nin 1974-2017 dönem verilerini dikkate alarak yaptıkları ARDL analizi sonucunda, gelirden meydana gelen artışın intihar oranını azalttığını tespit etmişlerdir. Bu sonuç doğrultusunda intihar oranını azaltmaya yönelik programların oluşturulması ve önceliğin yoksul şehirlerde yaşayan bireylere verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

İşsizliğin yanı sıra gelir düzeyinin de intihara etkisini araştıran Şen ve Varüer (2019) çalışmalarında İktisadi Kalkınma ve İş birliği Örgütü'ne (OECD) üye olan 36 ülkenin 2016 dönemini Kümeleme analizi ve K-ortalama yönteminin kullanarak incelemişlerdir. Bulgulara göre, işsizlik oranlarının artması, gelir düzeyinin düşmesiyle intihar oranları artış göstermektedir.

İntihara Uyarlanmış Kuznets Eğrisini Türkiye'de bölgesel anlamda ilk kez araştıran Saraçoğlu ve Gültekin (2021) U şeklinde bir ilişki tespit etmişlerdir. Türkiye'nin Düzey II bölgelerini (26 Bölge) ele alarak 2008-2018 dönemlerine ait verileri ile yapılan çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda iki önemli yaklaşımdan söz edilmiştir. Birincisi, düşük gelir seviyesindeyken gelirin yükselmesi bireylerin fayda düzeylerini arttırdığı için intihar oranı azalacaktır. İkincisi ise, daha yüksek gelir seviyesinde verimliliğin artması bireylerin toplumdan uzaklaşarak yalnızlaşmasına ve intihar oranlarının yükselmesine neden olacaktır. Bu sonuç, bireylerin sosyal yaşamlarının güçlendirilmesinin gerekliliğini göstermektedir.

Yukarıda belirtilen literatür incelemesi intihar ve işsizlik arasında çoğunlukla anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçları intiharın nedenlerinin ülkelere ve hatta bölgelere göre farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. İşsizliğin yanı sıra gelir düzeyi de intiharın önemli nedenlerinden biridir. Bu doğrultuda intihar ve gelir düzeyi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, gelir düzeyinin yüksek veya düşük olmasının intihar üzerinde etkisinin olmadığı görülmektedir. Nitekim araştırma sonuçları düşük gelir düzeyine sahip bireylerin yanı sıra yüksek gelirli bireylerin de intihara yöneldiğini ortaya koymuştur. Araştırmalar intiharın nedenlerine ve belirleyicilerine yönelik pek çok değişken kullanılarak yapılmıştır. Çalışmaların çoğunluğunda intihar oranı, kaba intihar hızı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada geçim sıkıntısı ve ticari başarısızlık verilerinin birleştirilmesiyle ekonomik temelli araştırma yapılmıştır. Yapılan diğer çalışmaların, sosyolojik veya psikolojik faktörlere odaklandığı da dikkate alındığında, bu çalışmanın literatüre yeni bir perspektif kazandıracağı düşünülmektedir.

5. TÜRKİYE’DE İNTİHAR, İŞSİZLİK VE GELİR DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

5.1. Çalışmanın Amacı, Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de intihar, işsizlik ve gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bağımlı değişken intihar, bağımsız değişkenler ise işsizlik ve gelir düzeyi olarak belirlenmiştir. Türkiye’de etkili olan Covid-19 salgını nedeniyle, 2019 sonrasına ilişkin intihar oranları açıklanmamıştır. 2019 yılı sonrasına ait intihar verilerinin ekonometrik analiz çalışmasının sonuçlandığı tarih itibarıyla (Aralık 2022) hala yayınlanmamış olduğu gerekçesiyle analize dahil edilememiştir. Bu nedenle çalışmamızda 1990-2019 dönemlerini kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır. İntihar değişkeninin temelini oluşturan geçim sıkıntısı ve ticari başarısızlık verileri 2001 yılından sonra ayrı ayrı açıklanmıştır. Bu nedenle çalışmamızda her iki değişkenin, Türkiye İstatistik Kurumu ve TÜİK İstatistiki göstergelerde (1923-2000) yer alan verileri birleştirilerek analizde kullanılması sağlanmıştır. İşsizlik ve gelir düzeyi değişkenlerine ait veriler ise Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir.

5.2. Veri Tanımlama

Bu çalışmada Türkiye’de intihar, işsizlik ve gelir düzeyi ilişkisi analiz edilmiştir. Bu ilişkinin daha net anlaşılabilmesi amacıyla 1990-2019 dönemi verileri kullanılarak iki model kurulmuştur. Kurulan model tahmin denklemlerinin ekonometrik gösterimi şu şekildedir: Birinci model, intihar değişkeni negatif olarak işsizlik değişkeni ile ilişkilidir.

$$\text{Model 1 } \text{İNT}_t = \alpha_1 - \beta_1 \text{İŞZ}_t + u_t \quad (5.1)$$

İkinci model de intihar değişkeni ile gelir düzeyi arasındaki ilişki negatiftir.

$$\text{Model 2 } \text{İNT}_t = \alpha_2 - \beta_2 \text{LNGSMH}_t + u_t \quad (5.2)$$

Kurulan denklemlerde İNT, intiharı; İŞZ, işsizliği ve LNGSMH ise gelir düzeyini temsil etmektedir. Öte yandan α parametreleri; u_t hata terimini göstermektedir. Ekonometrik analizde kullanılan verilere ait göstergeler tablo 5.1’de verilmiştir.

Tablo 5.1. *Analizde kullanılan değişkenlere ait bilgiler*

Değişkenler	Kısaltmalar	Açıklamalar	Dönem ve Veri Kaynağı
İntihar	İNT	Geçim sıkıntısı ve ticari başarısızlık nedenli intihar oranı	1990-2019 / TÜİK
İşsizlik	İŞZ	İşsizlik oranı	1990-2019 / WB
Gelir Düzeyi	GSMH	Kişi başına düzeltilmiş net milli gelir Cari ABD doları cinsinden alınmıştır.	1990-2019 / WB

Bu çalışmada 3 temel aşamadan oluşan ekonometrik analiz yapılmıştır. Türkiye’de intihar, gelir düzeyi ve işsizlik arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için öncelikle serilerin durağanlıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Serilerin durağan olması analizin diğer aşamalarının doğru ve güvenilir olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle ilk aşamada ADF ve PP birim kök testleri kullanılarak seriler durağan hale getirilmiştir. İkinci aşamada seriler arasındaki ilişkinin tespiti için ARDL analizinden yararlanılmıştır. Son olarak ise değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi amacıyla Granger nedensellik analizi kullanılmıştır. Gelir düzeyi serisinin doğal logaritması alınmıştır. İntihar ve işsizlik serileri yüzdelik olduğundan dolayı logaritmik işlem uygulanmamıştır. Çalışmada ekonometrik analizlerin tespiti için Eviews 12 programından yararlanılmıştır.

5.3. Birim Kök Testleri

Ekonometrik analizlerde kullanılan verilerin çoğu, zaman serilerine dayanmaktadır (Tari, 2016: 374). Zaman serisi verileri, belirli bir zaman aralığında ve düzenli periyodlarla bir değişkende meydana gelen artış veya azalışların gözlemlenmesiyle oluşturulmaktadır (Gill, Orme ve Osborn, 2003: 5). Zaman serisi analizlerinde, analiz sonuçlarının doğru, güvenilir ve anlamlı çıkması için serilerin durağanlıklarının tespit edilmesi gerekmektedir (Aksu, 2018: 80). Herhangi bir zaman serisinin varyansı, kovaryansı ve beklenen değeri zamana bağlı değişim gösteriyorsa bu seri durağan değildir. Söz konusu serinin hareketleri yalnızca incelenen zaman aralığı için geçerli olup, serinin geçmiş ya da gelecek dönem hareketleri hakkında genelleme yapılması analizi doğru ve güvenilir kılmamaktadır (Özari, 2013: 401). Böyle bir durumda, durağan olmayan zaman serileri ile analiz yapmak sahte regresyona yol açmaktadır (Granger ve Newbold, 1974:111). Diğer bir ifade ile değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmasa dahi varmış gibi yorumlanmasına neden olmaktadır.

Durağan olmayan serilerin durağan hale getirilmesi ve düzey değerlerinin belirlenmesi için birim kök testlerinden yararlanılmaktadır (Çapık, 2014: 89). Bu nedenle çalışmamızda öncelikle serilerin durağanlık düzeylerini belirleyebilmek amacıyla geleneksel birim kök testlerinden Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Peron (PP) birim kök testleri kullanılmıştır.

5.3.1. Augmented Dickey-Fuller birim kök testi (ADF)

Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testi (ADF) serilerin durağanlık derecelerinin belirlenmesinde en sık kullanılan yöntemdir. ADF birim kök testi Dickey-Fuller birim kök testinin (DF) genişletilmiş halini ifade etmektedir (Kılıç ve Torun, 2018: 26). 1979 yılında Dickey ve Fuller tarafından geliştirilen DF birim kök testinde kurulan modeldeki hata terimlerinin otokorelasyon sorunu içerdikleri tespit edilmiştir. Bağımlı değişkene ait gecikmeli değerler modele dahil edilerek otokorelasyon sorunu ortadan kaldırılmıştır.

Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testinde, DF birim kök testine ek olarak uygun gecikmeyi bulabilmek için Akaike (AIC) ve Schwarz (SC) Bilgi kriterlerini kullanmışlardır (İzolluoğlu, 2019: 11). ADF birim kök testine ilişkin denklemler şu şekilde gösterilmektedir (Pata, Yurtkuran ve Kalça 2016: 264):

Sabitli ve trendsiz denklem:

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \beta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^n \delta_i \Delta Y_{t-1} + e_t \quad (5.1)$$

Sabitli ve trendli denklem:

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \beta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^n \delta_i \Delta Y_{t-1} + e_t \quad (5.2)$$

ADF birim kök testinin denklemleri incelendiğinde, ΔY_t birinci fark, α_0 sabitli terim; Y_{t-1} farkı alınan terim; t trend, n modele ait gecikmenin uzunluğu ve e_t modelin hata terimi olarak ifade edilmektedir. Analiz sonucunda bulunan olasılık değerleri %1, %5 ve %10 kritik değerleriyle karşılaştırılarak serilerin birim kök içerip içermedikleri bulunmaktadır.

5.3.2. Phillips Peron birim kök testi (PP)

Serilerin durağanlık mertebelerinin tespit edilmesinde, ADF testinden sonra en sık kullanılan yöntemlerden biri Phillips Peron (PP) birim kök testidir (Kılıç ve Torun, 2018: 27). ADF birim kök testinde hata terimlerinin sabit varyanslı ve bağımsız oldukları kabul edilmektedir. Bu yöntem kullanılırken hata terimlerinin sabit varyanslı olmasına ve korelasyon içermemelerine dikkat edilmesi gerekmektedir. ADF testindeki bu varsayım Phillips-Perron birim kök testi ile genişletilmiştir (Petek ve Çelik, 72). Phillips ve Perron tarafından yapılan çalışmalar sonucunda ADF testinden farklı olarak, hata terimlerinin istatistiksel anlamda bağımsız olmadıkları, aralarındaki bağımlılığın zayıf olduğu ve heterojen dağılım gösterdikleri ortaya konmuştur (Tarı, 2016: 400 ve Pata, Yurtkuran ve Kalça 2016: 264). Phillips-Perron testinde kullanılan denklemler şu şekilde oluşturulmuştur (Pata, Yurtkuran ve Kalça 2016: 264):

Sabitli ve trendsiz denklem:

$$Y_t = \varepsilon_0 + \delta_1 Y_{t-1} + u_t \quad (5.3)$$

Sabitli ve trendli denklem:

$$Y_t = \varepsilon_0 + \delta_1 Y_{t-1} + \delta_2 (t - M/2) + u_t \quad (5.4)$$

Eşitliklerde, Y_t araştırılan değişkeni; ε_0 sabit terimi; t trendi; M gözlem sayısını ve u_t hata terimini ifade etmektedir. Serilerin durağan olup olmadıkları ADF testinde olduğu gibi MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılarak bulunmaktadır.

ADF ve PP birim kök testlerinde kullanılmak üzere kurulan hipotezler şu şekildedir (Güvenek, Alptekin ve Çetinkaya, 2010: 14):

H_0 : Seri birim kök içerir ve durağan değildir.

H_1 : Seri birim kök içermez ve durağandır.

5.4. ARDL Sınır Testi

Durağanlık dereceleri belirlenen serilere eşbütünleşme analizi yapılarak aralarındaki ilişki test edilmelidir. Eşbütünleşme (koentegrasyon) kavramı, uzun dönemde iktisadi değişkenler arasında yaşanan hareketlilik olarak ifade edilmektedir (Diler, 2016: 24). Diğer

eşbütünleşme testleri (Johansen ve Engle-Granger) ile analiz yapılabilmesi için değişkenlerin aynı derecede durağan olması gerekmektedir (Esen, Yıldırım ve Kostakoğlu, 2012: 256-257). Pesaran ve Shin (1995) ve Pesaran vd. (2001) durağanlık mertebeleri farklı olan değişkenlere eşbütünleşme analizinin yapılamaması sorununu geliştirdikleri ARDL yöntemi ile çözüme kavuşturmışlardır (Diler, 2016: 24).

ARDL sınır testi, birçok avantajı bulunması nedeniyle literatürde sıklıkla tercih edilmektedir. İlk avantajı değişkenlerin tümünün $I(0)$ veya $I(1)$ düzeyinde durağan olup olmamasına bakılmadan uygulanabilmesidir. Diğer bir ifadeyle kullanılacak değişkenlerin $I(2)$ düzeyinde durağan olması dışında ARDL yöntemini uygulamak mümkündür (Altıntaş, 2013: 11). İkinci avantajı, kullanılan hata düzeltme modeli (ECM) sayesinde Engle-Granger metoduna göre daha güvenilir istatistiksel sonuçlara sahip olmasıdır (Narayan ve Narayan, 2005: 429). Üçüncü avantajı ise, gözlem sayısının az olduğu durumlarda bile etkili ve güvenilir sonuçlar vermesidir (Narayan ve Smyth, 2005:103).

ARDL sınır testi temel olarak iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığı araştırılmaktadır. İkinci aşamada eşbütünleşik oldukları tespit edilen serilerin kısa ve uzun dönem katsayıları incelenmektedir (Akt. Altıntaş, 2021: 110). Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığı, hesaplanan F istatistik değerinin, tablo alt ($I(0)$) ve üst ($I(1)$) kritik değerleriyle karşılaştırılmasıyla bulunmaktadır. Buna göre üç temel durum ortaya çıkmaktadır (Altıntaş, 2013: 12 ve Uğurlu ve Sağlam, 2013):

1. Bulunan F-istatistik değeri, alt kritik değerlerden küçük ise, seriler arasında herhangi bir eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı sonucuna varılır.
2. Bulunan F-istatistik değeri, üst kritik değerlerden büyük ise, seriler arasında herhangi bir eşbütünleşik ilişkinin var olduğuna karar verilir.
3. Bulunan F-istatistik değeri, alt ve üst kritik değerlerinin ortasında yer alıyor ise, belirsizlik söz konusu olmaktadır.

Eşbütünleşme ilişkisine dair kullanılan hipotezler ise şu şekildedir (Esen, Yıldırım ve Kostakoğlu, 2012: 257):

H_0 : Seriler arasında herhangi bir eşbütünleşik ilişki yoktur.

H_1 : Seriler arasında herhangi bir eşbütünleşik ilişki vardır.

Bu çalışmada Türkiye’de intihar, işsizlik ve gelir düzeyi arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amacıyla kurulan ARDL modelinin denklemi şu şekilde oluşturulmuştur (Esen ve Özata, 2015: 49 ve Yılancı, 2012: 69):

$$\begin{aligned}\Delta \dot{INT}_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \Delta \dot{INT}_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_2 \Delta \dot{İŞZ}_{t-1} + \sum_{i=0}^p \alpha_3 \Delta \dot{LGSMH}_{t-i} \\ & + \beta_1 \dot{INT}_{t-1} + \beta_2 \dot{İŞZ}_{t-1} + \beta_3 \dot{LGSMH}_{t-1} + u_t\end{aligned}\quad (5.6)$$

Oluşturulan denklemde, İNT intiharı, İŞZ işsizliği ve LNGSMH gelir düzeyinin doğal logaritmasını temsil etmektedir. Eşitlikte yer alan Δ işareti serilerin birinci farklarını, p gecikme uzunluğunu, α_0 sabit terimi, α_1 , α_2 , α_3 katsayıları, seriler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi, β_1 , β_2 , β_3 katsayıları ise seriler arasındaki kısa dönemli ilişkiyi ve u_t ise hata terimini ifade etmektedir.

5.5. Granger Nedensellik Testi

Granger testi, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini ve bu ilişkinin yönünü göstermesi açısından literatürde sıklıkla tercih edilmektedir. Granger yöntemine göre, X ve Y gibi iki farklı zaman serisi incelenirken, X değişkeninin geçmiş değerlerindeki değişiklikler Y değişkenini etkiliyorsa X değişkeni Y değişkeninin Granger nedenidir denilebilir (Takım, 2010: 326). Granger nedensellik testine ait denklemler şu şekilde oluşturulmuştur (Özarı, 2013: 464):

$$X_t = \sum_{i=1}^p c_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^p d_i Y_{t-i} + u_{1t} \quad (5.7)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^p e_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^p f_i Y_{t-i} + u_{2t} \quad (5.8)$$

Verilen eşitliklerde c_i , d_i , e_i ve f_i gecikme değerlerini, p tüm değişkenler için geçerli olan gecikme değerini, u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerini göstermektedir (Uzunöz ve Akçay, 2012: 8). İki değişkenli bir nedensellik denkleminde dört farklı durum ortaya çıkmaktadır (Dilber ve Uysal, 2020: 737):

1. X , Y 'nin Granger nedenidir.
2. Y , X 'in Granger nedenidir.

3. X ve Y değişkenleri arasında nedensellik ilişkisi yoktur.
4. X ve Y değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Oluşturulan hipotezler ise şu şekildedir (Çapık, 2014:94; Akt. Atilla ve Çelikkaya, 2020: 254):

H_0 : Değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisi yoktur.

H_1 : Değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisi vardır.

5.6. Bulgular ve Değerlendirmeler

5.6.1. Birim kök testi bulguları

Türkiye’de intihar, gelir düzeyi ve işsizlik arasındaki ilişki incelenmeden önce, anlamlı ve güvenilir analiz sonuçlarına ulaşmak için serilerin durağanlık dereceleri belirlenmiştir. Bu doğrultuda ADF ve PP birim kök testlerinden yararlanılmıştır ve elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 5.2. ADF ve PP birim kök testi sonuçları

ADF Birim Kök Testi Sonuçları				
Düzy I (0)		İNT	İŞZ	LNGSMH
Sabitli	t-istatistik	-1.4953	-1.1388	-1.1015
	Olasılık	0.5217	0.6864	0.7014
Sabitli-trendli	t-istatistik	-2.7776	-2.9705	-1.4567
	Olasılık	0.2167	0.1576	0.8213
Birinci Fark I(1)		d(İNT)	d(İŞZ)	d(LNGSMH)
Sabitli	t-istatistik	-6.4150	-4.0525	-5.6268
	Olasılık	0.0000***	0.0042***	0.0001***
Sabitli-trendli	t-istatistik	-6.3587	-4.0646	-5.6364
	Olasılık	0.0001***	0.0179**	0.0004***
PP Birim Kök Testi Sonuçları				
Düzy I(0)		İNT	İŞZ	LNGSMH
Sabitli	t-istatistik	1.4090	-0.9910	-1.0854
	Olasılık	0.5641	0.7430	0.7078
Sabitli-trendli	t-istatistik	-2.5681	-1.6231	-1.5934
	Olasılık	0.2962	0.7586	0.7708
Birinci Fark I(1)		d(İNT)	d(İŞZ)	d(LNGSMH)
Sabitli	t-istatistik	-6.4150	-3.7841	-5.6268
	Olasılık	0.0000***	0.0080***	0.0001***
Sabitli-trendli	t-istatistik	-6.3241	-4.6364	-5.6363
	Olasılık	0.0001***	0.0049**	0.0004***

(***) %1 düzeyinde, (**) %5 düzeyinde; (*) %10 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.2’de intihar, işsizlik ve gelir düzeyi serilerinin ADF ve PP birim kök test sonuçları gösterilmektedir. Bulgulara göre, her üç serisinde olasılık değerleri kritik değerlerden büyük olduğu için serilerin durağanlık şartını taşımadığını ifade eden H_0

hipotezi reddedilememiştir. Bu durum serilerin düzeyde $I(0)$ durağan olmadığını göstermektedir. Durağanlık şartı serilerin birinci farkı alınarak sağlanmıştır.

İntihar, işsizlik ve gelir düzeyi serilerinin ADF ve PP birim kök testi sonuçları şu şekilde özetlenebilir.

İntihar serisinin sabitli ve sabitli-trendli modelleriyle elde edilen olasılık değerlerinin tüm anlamlılık düzeylerinden (%1, %5, %10) büyük olması serinin birim kök içerdiğini ve H_0 hipotezinin reddedilemediğini göstermektedir. İntihar serisi birinci farkı alınarak incelendiğinde olasılık değerinin kritik değerlerden küçük olduğu, serinin %1 önem düzeyinde anlamlı olduğu ve durağan hale geldiği görülmektedir. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmekte, H_1 alternatif hipotezi kabul edilmektedir.

İşsizlik serisi sabitli ve sabitli-trendli modellerde incelendiğinde, olasılık değerinin tüm kritik değerlerden büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle H_0 hipotezi reddedilememiştir ve seri birim kök içermektedir. Birinci farkı alınarak incelenen işsizlik serisinin olasılık değerinin kritik değerlerden küçük olduğu ve serinin %1 önem seviyesinde durağan hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum H_0 hipotezinin reddedildiğini ve H_1 alternatif hipotezinin kabul edildiğini ifade etmektedir.

Gelir düzeyi serisi (LNGSMH) incelendiğinde, olasılık değerinin sabitli ve sabitli-trendli modellerde kritik değerden büyük olması serinin durağan olmadığını işaret etmektedir. Gelir düzeyi serisinin birinci farkı alındığında olasılık değerinin tüm anlamlılık düzeylerinden küçük olması serinin durağan olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla gelir düzeyi serisi için H_0 hipotezi reddedilmiş ve H_1 alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Genel olarak bakıldığında, üç serinin de düzeyde birim kök içerdikleri, birinci farkları alınarak durağan hale geldikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. 3. ARDL modeli tanısal test sonuçları

Uygulanan Testin Adı	Açıklama	F-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri (p)
Breush-Godfrey	Otokorelasyon	0.237142	0.5808
Breush-Pagan-Godfrey	Değişen Varyans	0.390660	0.8506
Normallik	Histogram	0.432963	0.805348
Ramsey Reset	Model Kurma Hatası	3.149616	0.1036

ARDL analizinde kurulan modelin tanısal testleri doğrulaması gerekmektedir. Buna göre ARDL modeline ait tanısal test sonuçları tablo 5.3'de verilmiştir.

Olasılık değeri, 0.05 anlamlılık seviyesinden büyük ise otokorelasyon, değişen varyans, normallik sorunu ve model kurma hatası bulunmadığı savunulmaktadır (Petek ve Çelik, 2017: 82).

ARDL analizinde kısa ve uzun dönem ilişkilerine ait tanısal testlerden elde edilen sonuçlara göre $p > 0,05$ olasılık seviyesinden büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı, modelin normal dağılım gösterdiği ve model kurma hatasının güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

5.6.2. ARDL sınır testi analizi bulguları

İntihar, işsizlik ve gelir düzeyi serilerinin birinci farkta durağan hale gelmesi, araştırmamızda ARDL analizinin yapılması için gerekli koşulun oluştuğunu göstermektedir.

Bahmani-Oskooee ve Goswami (2003) çalışmalarında eşbütünleşme testinde kullanılan F-istatistik değerinin, gecikme uzunluğundan etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Bu nedenle ARDL testine geçmeden önce uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir (Yılancı, 2012: 69).

Gecikme uzunluğu ve ARDL analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 5.4. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi

Lag	Logl	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-140.6910	NA	8.416968	10.64378	10.78776	10.68659
1	-88.73815	88.51230*	0.351707*	7.462085*	8.038012*	7.633338*
2	-83.33840	7.999617	0.473061	7.728771	8.736644	8.028464
3	-79.22190	5.183749	0.731814	8.090511	9.530330	8.518645

Tablo 5.4’de VAR modeline bağlı olarak belirlenen uygun gecikme uzunluğu sonuçları yer almakta ve (*) işareti ile gösterilen alanlar uygun gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, SC (Schwarz Bilgi Kriteri), HQ (Hannan-Quinn Bilgi Kriteri), AIC (Akaike Bilgi Kriteri) ve FPE (Son Tahmin Hatası) sonuçları uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 5.5. ARDL sınır testi sonuçları

Model	K	M	F-İstatistiği	Kritik Değerler	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL (1,6,2)	2	1	6.499721	%10	3.17	4.14
				%5	3.79	4.85
				%2.5	4.41	5.52
				%1	5.15	6.36

ARDL (1,6,2) modeli için elde edilen F istatistiği ve kritik değerler tablo 5.5’de sunulmuştur. Model seçiminin belirlenmesinden sonra F-istatistik sınır değeri 6.499721 olarak hesaplanmıştır. F-istatistik değeri tüm anlamlılık düzeyleri ile belirlenen üst sınır değerlerinden büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmekte ve H_1 alternatif hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuç, seriler arasında uzun dönemli eşbütünleşik ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. 6. ARDL uzun ve kısa dönem katsayıları

Uzun Dönem Tahmin Sonuçları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık
İŞZ	-1.323493	0.591434	-2.237770	0.0450**
LNGSMH	-72180222	1.629748	-4.428919	0.0008***
Kısa Dönem Tahmin Sonuçları ve Hata Düzeltme Modeli Sonucu				
C	60.15089	12.75416	4.716178	0.0005***
D (LNGSMH)	-8.919777	2.638883	-3.380134	0.0055***
D (LNGSMH (-1))	2.793912	2.493493	1.120481	0.2844
D (LNGSMH (-2))	0.846577	1.887832	0.448438	0.6618
D (LNGSMH (-3))	7.333187	1.909652	3.840065	0.0024***
D (LNGSMH (-4))	0.320561	2.248853	0.142544	0.8890
D (LNGSMH (-5))	7.142920	2.091412	3.415357	0.0051***
D (İŞZ)	-0.112445	0.298978	-0.376097	0.7134
D (İŞZ (-1))	0.519966	0.393649	1.320890	0.2112
ECM	-0.691309	0.144941	-4.769593	0.0005***

(***) %1 düzeyinde, (**) %5 düzeyinde; (*) %10 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

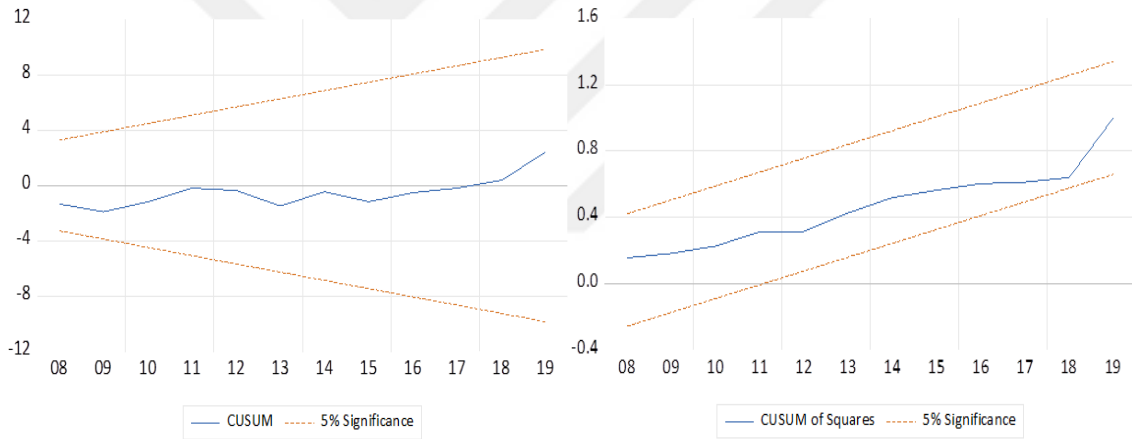
Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin tespitinden sonra değişkenlerin uzun ve kısa dönem katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 5.6’ da gösterilmiştir.

Hata düzeltme modelinin (ECM) katsayısı 0 ile -1 arasında bir değer ise uzun dönem denge durumuna doğru monoton bir yaklaşma eğilimi söz konusudur. Katsayı değerinin -1 ile -2 arasında olması hata düzeltme sürecinin uzun dönem denge değeri çevresinde etkisi azalan salınımlarla dengeye ulaştığını göstermektedir. Hata düzeltme modelinin katsayı değerinin -2’den küçük ya da pozitif bir değer olması ise dengeden uzaklaştığını işaret etmektedir (Alam ve Quazi, 2003: 97). Tablo 5.6’da verilen ECM incelendiğinde olasılık değeri %5 önem düzeyinde anlamlı ve katsayı değeri -0.69 olarak bulunmuştur. Bu sonuç hata düzeltme modelinin kısa dönem denge değerinden uzun dönem denge değerine doğru yaklaştığını göstermektedir. Bu çerçevede bakıldığında hata düzeltme modeli, kısa dönemde ortaya çıkan bir dengesizliğin bir dönem sonra $1/[-0.69] = \%1.44$ ’ünün, yıl esas alındığında ise $12/[-0.69] = \%17.39$ ’unun dengeye ulaşacağını işaret etmektedir.

Uzun dönem tahmin sonuçlarına göre, İŞZ ve LNGSMH değişkenlerinin intihara olan etkisi negatif ve istatistiksel olarak sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. İŞZ

değişkenindeki artışın intihara etkisinin negatif olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan LNGSMH değişkenindeki %1'lik bir artış, intihar üzerinde %-7.21 birimlik bir azalmaya yol açmaktadır.

Kısa dönem araştırma sonuçlarına göre, LNGSMH değişkeninin intihar üzerindeki etkisi katsayı olarak negatiftir ve %5 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bulgulara göre, gelir seviyesindeki %1'lik bir artış, intihar oranında %-8.91 birim azalmaya yol açmaktadır. Tüm gecikme değerlerine göre, gelir düzeyindeki %1'lik bir artış, intihar oranının bir gecikmeli değerinde %2.79, ikinci gecikmeli değerinde %0.84, üçüncü gecikmeli değerinde % 7.33, dördüncü gecikmede %0.32 ve beşinci gecikmede ise %7.14 birimlik bir artış görülmektedir. İŞZ değişkeninin intihara olan etki katsayısı negatif ve anlamsızdır.

Şekil 5.1. CUSUM ve CUSUMQ test istatistiği sonuçları

Şekil 5.1, modelde parametre istikrarlılığını ölçmek amacıyla Cusum ve CusumQ test sonuçlarını göstermektedir. Parametreler %5 anlamlılık düzeyinde alt ve üst sınır çizgileri arasında bulunduğu için modelde herhangi bir sorun bulunmamaktadır.

5.6.3. Granger Nedensellik analizi bulguları

Seriler arasındaki nedensellik ilişkisi için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Değişkenlerin nedensellik yönlerini gösteren Granger nedensellik analizi tablo 5.7'de gösterilmiştir.

Analiz sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür.

Tablo 5.7. *Granger nedensellik analizi sonuçları*

H_0	F-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	Hipotez Kararı
LNGSMH $\neq$ İNT	0.356926	0.8366	H_0
İŞZ = İNT	12.83659	0.0016	H_0
İNT $\neq$ LNGSMH	1.584960	0.4527	H_0
İŞZ $\neq$ LNGSMH	0.880871	0.6438	H_0
İNT $\neq$ İŞZ	0.349320	0.8397	H_0
LNGSMH $\neq$ İŞZ	2.119152	0.3466	H_0

LNGSMH değişkeninin olasılık değeri kritik değerlerden büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi kabul edilmiştir. İŞZ değişkeninin olasılık değeri ise %10 önem düzeyinde anlamlıdır ve H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu sonuç LNGSMH değişkeninin intiharın Granger nedeni olmadığını fakat İŞZ değişkeninin intiharın Granger nedeni olduğunu göstermektedir.

İNT ve İŞZ değişkenlerinin olasılık değerleri incelendiğinde, olasılık değerlerinin kritik değerlerden büyük olduğu görülmektedir. Bu çerçevede her iki değişken içinde H_0 hipotezi kabul edilerek, gelir düzeyinin Granger nedeni olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

İNT ve LNGSMH değişkenlerinin İŞZ ile olan nedensellik ilişkisine bakıldığında, H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu nedenle İNT ve LNGSMH ile işsizlik arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

İntihar, insanlık tarihinin var olduğu günden beri varlığını sürdüren ve dünya çapında her yaştan, cinsiyetten ve sosyoekonomik düzeyden tüm bireyleri etkileyebilen bir halk sağlığı sorunudur. Bireyleri intihar etmeye yönelten nedenler çok çeşitli ve karmaşık bir yapıya sahip olabilir. Depresyon, çaresizlik, geçmiş travmatik yaşamışlıklar, ekonomik temelli nedenler, aile içi sorunlar intihar riskini arttırabilen etmenler arasında sayılabilir. Bu nedenler arasında iktisadi açıdan en önemli olanı ekonomik temelli nedenlerdir. Çünkü dünya koşullarındaki değişmeler ve bilimlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin artması intiharı psikolojik ve sosyolojik bir kavram olmaktan çıkarmış, ekonomik faktörlerinde intiharı etkileyebildiği görülmüştür. Özellikle teknolojik gelişmelerin hızlanması, iş yaşamında insanların yerlerini robotların alması, nüfusun artması gibi nedenler iş gücü piyasasını olumsuz yönde etkilemiştir. Yaşanan bu olumlu teknolojik değişimlerin sosyal ve ekonomik hayata yansımaları negatif olmuştur. Çünkü birçok teknolojik değişim emeğe olan talebi azaltmıştır. İstihdam olanaklarının azalması, nüfusun artması durumu daha da vahim hale getirerek işsizlik oranlarının yükselmesine neden olmuştur. İşsizlik sorunu yaşayan bireyler geçim sıkıntısıyla da karşı karşıya kalmıştır. Gelir düzeyi düşen bireyler veya ticari olarak başarısız olan kişiler intiharı acılarının, çaresizliklerinin ve dertlerinin bitişi olarak görmüşlerdir. Bu nedenle intihar kavramının nedenleri arasında geçim zorluğu ve ticari başarısızlık en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir.

Dünya’da intiharın nedenlerini, boyutlarını inceleyen birçok çalışma olsa da Türkiye’de ekonomik nedenli intiharların incelenmemesi literatürde eksiklik olarak görülmüştür. Bu çalışmada geçim sıkıntısı ve ticari başarısızlık nedenli intiharlar ile işsizlik ve gelir düzeyi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Söz konusu değişkenler Türkiye’nin 1990-2019 yıllarını kapsayan yıllık verileri kullanılarak ARDL Yöntemi yardımıyla incelenmiştir. Analizin ilk basamağı olan durağanlık mertebesinin belirlenmesi için ADF ve PP birim kök testleri kullanılmıştır. Her üç değişkeninde birinci farkı alındığında durağan hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır. ARDL sınır testi bulgularına bakıldığında uzun dönemde işsizlik ve gelir düzeyi değişkenlerinin intihara etkisinin negatif ve anlamlı olduğu saptanmıştır. Kısa dönemde ise işsizliğin intihar üzerindeki etkisinin negatif ve anlamsız olduğu, gelir düzeyinin ise intihar üzerinde negatif etkiler yarattığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar neticesinde Model 1 ve Model 2’nin intihar üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Son olarak Granger Nedensellik testi ile üç değişkenin birbirlerine olan etkileri de incelenmiştir. Analiz bulgularına göre işsizlikten intihara doğru tek yönlü bir nedensellik

ilişkisi bulunmuştur. Bu nedensellik ilişkisi işsizlik arttıkça ekonomik nedenli intihar vakalarının arttığını, işsizlik azaldıkça ekonomik nedenli intihar vakalarının da azaldığını göstermektedir. Bu sonuç, Türkiye’de devlet destekli psikolojik tedavilerin verilmesi, nedenlere göre önemlerin alınması, intihar oranlarının fazla olduğu bölgelerde psikolojik desteğin ücretsiz verilmesi ve toplumsal bilinç oluşturulması gibi intiharı önleyici tedbirlerin yanı sıra öncelikli olarak işsizliği azaltıcı politikaların uygulanması gerektiğini zorunlu kılmaktadır. Beşerî sermaye ülkelerin en önemli unsurlarından biridir. Beşerî sermayenin nitelikli ve donanımlı olması bireyi daha üst konumlara taşıdığı gibi ülkelerin ekonomik kalkınmalarına da destek olmaktadır. Bu nedenle özellikle piyasa koşullarına göre istihdam ve eğitim ilişkisinden yola çıkılarak, eğitime daha fazla önem verilmesi işsizliği azaltacak politikaların başında gelmektedir. Türkiye’de genç nüfusun fazla olması işsizliğin daha yüksek çıkmasına da neden olmaktadır. Bundan dolayı özellikle gençlere iş gücü piyasasına katılmaları için gereken destekler verilmelidir. Türkiye’de emek arzının emek talebinden fazla olması da işsizliği artırıcı etkenler arasında bulunmaktadır. Bu nedenle emek arz ve talebi arasında haberleşmeyi sağlayacak istihdam bürolarının açılması bir yandan kişilerin niteliklerine göre işe girmelerine olanak sağlarken diğer taraftan işsizliği azaltıcı etki de sağlayacaktır. Çok çalışmaya değil verimli çalışmaya odaklanılarak çalışma saatleri azaltılmalı ve bir işin tüm yükünü tek kişiye yüklemek yerine istihdamı paylaştıracı uygulamalar yapılmalıdır. Bunların yanı sıra aile-iş, sosyalleşme-iş ilişkileri iyi kurularak bireyin toplumdan soyutlanmaması, yalnızlaşmaması da psikolojik sağlığı açısından oldukça önem arz etmektedir.

Araştırmamız intiharın nedenlerinin tespit edilmesine yönelik çalışmaların genişletilmesinin intihar vakalarının engellenebilmesi ve oranının düşürülebilmesi için gerekli olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, intihar bireysel olarak acı veren, toplumsal olarak uygun görülmeyen ve ekonomik olarak hem bireyleri hem de toplumu derinden sarsan günümüz dünyasının karmaşık sorunlarından birisidir. Sosyal politika yapıcılar ve toplum olarak daha empatik ve destekleyici bir yaklaşım içerisinde olmalıyız. Gelir düzeyi düşük bireylere yönelik ekonomik destekli politikalar ve sosyal hizmetler çoğaltılmalıdır. Eşitlikçi ücret politikaları, gelir destekleyici planlamalar, aile gelir destek programları gibi politikalar göz önüne alınmalıdır. Eğitime daha fazla önem verilerek özellikle mesleki eğitim programları ile daha nitelikli emekçiler yetiştirilmelidir. Kişilerin iş gücü piyasasındaki katılım oranlarını artırmak, daha fazla istihdam olanakları sunmak işsizlikle mücadele konusunda etkili

olabilir. Bunun yanı sıra vergi hususunda teşvikler planlanmalı, mesleki eğitim kursları çoğaltılmalı, kamu istihdam programları arttırılmalıdır. Çalışmamız intiharın nedenlerinin tespit edilmesine yönelik çalışmaların genişletilmesinin, işsizlikle mücadelenin mecburiyet olduğunun ve gelir düzeyini arttırıcı politikalar uygulanması gerektiğinin, intihar vakalarının engellenebilmesi için gerekli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle gelecekte intihar ile ilgili yapılacak olan çalışmaların boşanma, suç, iflas, gibi faktörlerinde göz önünde bulundurularak yapılması, intihar davranışının karmaşık yapısının çözülmesi ve intihar vakalarının azalması açısından önem arz etmektedir.

Elde edilen tüm bu bulguların, sosyal, siyasi, ekonomik ve psikolojik alanlar da başarılı stratejiler geliştirilebilmesi açısından önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, M., M. (2018). Türkiye Cezaevlerindeki İntihar Davranışlarına Sosyolojik Bir Bakış. (Doktora Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksu, Levent (2018). “İşsizlik, Suç, İntihar, Boşanma Oranları ile İktisadi Büyüme İlişkisinin; Nedensellik Testleri ile Analizi: Türkiye Örneği”. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 5 (2), 58-100.
- Akyıldız Y. (2019). “İşsizlik ve İŞKUR’ un Aktif İstihdam Politikaları”. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, (71), 94-119.
- Alam, I. ve Quazi, R. (2003). “Determinants of capital flight: An econometric case study of Bangladesh”. International Review of Applied Economics, 17 (1), 85-103.
- Alptekin, K. ve Duyan, V. (2014). İntihar ve İntihar Girişimi. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Altıntaş, H. (2013). “Türkiye’de Petrol Fiyatları, İhracat ve Reel Döviz Kurları İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Dinamik Nedensellik Analizi”. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9 (19), 1-30.
- Altıntaş, S. (2021). 1980 Sonrası Ekonomik Kriz ile Büyüme Arasındaki İlişki; Türkiye Örneği (Yüksel Lisans Tezi). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Apaydın, F. (2018). “Türkiye’de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30), 159-200.
- Ataman, B. C. (1998). “İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 53 (01), 59-72.
- Atasoy, E. ve Köse, M. (2019) “İntiharlar Coğrafyası Perspektifinden Dünya, Türkiye ve Bursa İli”. TESAM Akademi Dergisi, 6 (1), 123-165.
- Atilla, M. ve Çelikkaya S. (2020). “Ekonomik Krizlerin Toplumsal İzdüşümü: Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizlerin İşsizlik, Suç ve İntihara Yansımaları”. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11 (26), 245-258.
- Ay, S. (2012). “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 19 (2), 321-341.
- Baylan, S. (2016). İntiharın Sosyoekonomik Parametreleri; Türkiye İçin Nedensellik Analizi (Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, S. ve İncekara, A. (2013). “Türkiye’nin Genç İşsizlik Profili”, Çalışma İlişkileri Dergisi, 4 (1), 15-38.

Blakely, T., A., Collings, S., C., D. ve Atkinson, J. (2003), “Unemployment and Suicide Evidence for a Causal Association”. *Epidemiol Community Health*, 57 (8), 594-600.

Bozdağlıoğlu, E., Y., U. (2008). “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 46-65.

Cantril, H. (1934). “The Social Psychology of Everyday Life”. *Psychol Bull*, 31, 297-330.

Çapık, E. (2014). Türkiye’de dış borç-büyüme ilişkisi: 1979-2012 dönemi üzerine bir inceleme (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Darity, W., JR. and Goldsmith, A., H. (1996). “Unemployment, Social Psychology and Unemploment”. *Journal of Economic Perspective*, 10 (1), 121-140.

Deniz, I., Ersöz, A., G. İldeş, N. ve Türkarslan, N. (2001). “1995-2000 Yılları Resmi Kayıtlarından Batman’da Gerçekleşen İntihar ve İntihar Girişimleri Üzerine Bir İnceleme”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1 (4).

Dilber, T. ve Uysal D. (2020). “İşsizlik ve İntihar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16 (3).

Diler, H. G. (2016). “Kamu Harcamaları–Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 21-36.

Dixit, A. ve Pindyck R. (1994). *Investment Under Uncertainty*. New Jersey: Princeton U. Press, 1-40.

Durak, Ş. (2011). İşsizlik, İstihdam Politikaları ve İşsizlikle Mücadelede Başarı Örnekleri (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durak, Ş. ve Kaya, V. (2014). “Türkiye’de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28 (2), 55-73.

Durkheim, E. (2012). <https://www.gutenberg.org/cache/epub/40489/pg40489.html>, Erişim Tarihi: 15.04.2023.

Durkheim, E. (2013). “İntihar”. (Çeviren, İlkelen, Z.). İstanbul: Pozitif Yayınları.

Eisenberg, P. ve Lazarsfeld F. P. (1938). "The Psychological Effects of Unemployment". *Psychological Bulletin*, 35 (6), 358–390.

Ensari, M, S. (1983). *Fert Başına Milli Gelirin Uluslararası Refah Düzeyi Karşılaştırmalarındaki Yeri*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.

Erdoğan, S. (1997). “1980 Sonrası Türkiye Milli Gelirindeki Değişmeler”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 262-280.

Erikli, S. (2014). Yoksul Lise Son Sınıf Öğrencilerinden Eğitim Algısı: Mamak Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erol, H. (2010). “Türkiye’de İşsizliğin Yol Açtığı Olumsuz Sonuçların Giderilmesinde 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun İşlevi”. Tisk Akademi, 5 (10), 6-36.

Esen E. ve Özata, E. (2015). “Turizmin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Turizme Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye İçin Geçerliliğinin ARDL Modeli ile Analizi”. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 43-58.

Esen, E., Yıldırım, S. ve Kostakoğlu, S.F. (2012). “Feldstein-Horioka Hipotezinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: ARDL Modeli Uygulaması”. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 7 (1), 251-267.

Fırat, R. (2001). “Ölüm ve İntiharın Psikodinamiği”. Köprü Dergisi, 76 Güz, <http://www.koprudergisi.com/index.asp>, Erişim Tarihi: 3.04.2023.

Frey, B. ve Stutzer, A. (2001). “What Can Economists Learn From Happiness Research”. Journal of Economic Literature, 1-50.

Gill, L., Orme, C.D. ve Osborn D. (2003). “Statistics for Economists”. University of Manchester, <http://eclr.humanities.manchester.ac.uk/images/5/50/RedBook.pdf>.

GRANGER, C. W ve NEWBOLD, P. (1974). “Spurious regressions in econometrics. Journal of Econometrics”, 2 (2), 111-120.

Güney, A. (2009). “İşsizlik Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri”. Kamu-İş, 10 (4), 135-159.

Güvenek, B., Alptekin, V. ve Çetinkaya M. (2010). “Enflasyon ve Dolaylı Vergilerden Elde Edilen Gelirler Arasındaki İlişkinin Var Yöntemiyle Analizi”. Kamu-İş, 11 (3), 1-27.

Hamermesh, D., S. ve Soss, N., M. (1974). “An Economic Theory Of Suicide, Journal Of Political Economy”. 82 (1), 83–98. doi:10.1086/260171.

Harmancı, P. (2015). “Dünya'daki ve Türkiye'deki İntihar Vakalarının Sosyodemografik Özellikler Açısından İncelenmesi”. Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1. Ulusal Sağlık Bilimleri Kongre Kitabı.

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide>, Erişim Tarihi: 11.05.2023.

<https://tr.euronews.com/2020/01/21/dunyanin-en-mutlu-ulkesi-finlandiya-da-intihar-oran-neden-bu-kadar-yuksek>, Erişim Tarihi: 23.04.2023.

<https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kronik-hastaliklar-engelli-db/hastaliklar/kalpvedamar/raporlar/BizzCaseTrSS.pdf>, Erişim Tarihi: 30.04.2023

Işık, M. (2019). “28 Şubat Süreci Hakkındaki İddialar ve Ak Parti’nin Sürecin Hukuki Düzenlemelerini Dönüştürme Çabası”. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (17), 122-135.

İzolloğlu, C. (2019). Zaman Serisi Birim Kök Testleri ve Bir Uygulama (Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jusufoegovic, J. ve Ottoson J. (2011). Understanding Suicide: A Socio-Economic Approach (Master’s Thesis In Economics). İsveç: Linköping University Department Of Engineering And Management Master’s Thesis In Economics.

Karabıyık, İ. (2009). “Türkiye’de İşsizliği Doğuran Nedenler ve İşsizliğin Yapısı”. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (2), 181-201.

Kılıç, F. ve Torun, M. (2018). “Bireysel Kredilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”. Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi, 16 (1), 18-40.

Kızılkaya, O. ve Kuzucu, H. (2022). “İntihar Vakalarının Ekonomik Faktörler ile İlişkisi: Panel Veri Analizi”. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 24 (42), 62-80.

Kozatepe, E. (2015). İntihar ve İntihara Teşebbüs Yöntemleri, Nedenleri ve Çözüm Yolları (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köse, A. ve Arslan, F. (2019). “Sosyolojik Bir Olgu Olarak İntihar”. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 43 (1), 1-20.

Kurt, Ş. (2006). “İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçları ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri”. Journal of Social Policy Conferences, (51), 357-379.

Lester, D. ve Gunn, JF. (2016). “Sociology of Suicide”. Stress: Concepts, Cognition, Emotion and Behavior, 1, 273-276.

Lester, D. ve Yang, B. (1997). The Economy and Suicide: Economic Perspectives On Suicide, 42 (6), 861-865.

Narayan, P.K. ve Narayan, S. (2005) “Estimating Income and Price Elasticities of Imports For Fiji in a Cointegration Framework”. Economic Modelling, 22: 423-438. doi: 10.1016/j.econmod.2004.06.004.

Narayan, P.K. ve Smyth R. (2005) “Trade Liberalization and Economic Growth in Fiji. An Empirical Assessment Using the ARDL Approach”. Journal of The Asia Pacific Economy, 10 (1), 96-115. doi: 10.1080/1354786042000309099.

Nichols, A., Mitchell, J., Lindner, S. (2013). Consequences of Long-Term Unemployment. <http://www.urban.org/sites/default/files/publication/23921/412887-Consequences-of-Long-Term-Unemployment.pdf>.

Nisa, S., S. (2011). Suicides İn Kashmir. A Sociological Study. (Thesis). University Of Kashmir. Post Graduate Department Of Sociology ve Social Work. <https://shodhganga.inflibnet.ac.in:8443/jspui/handle/10603/3376?mode=full>, Erişim Tarihi: 20.04.2023.

Özari, Ç. (2013). “Ekonometri”. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Pata, U.K., Yurtkuran, S. ve Kalça, A. (2016). “‘Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 38 (2), 255-271.

Petek, A. ve Çelik, A. (2017). “‘Türkiye’de Enflasyon, Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi”. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 54 (626), 69-87.

Preti, A., Miotto, P. (1999), “‘Suicide and Unemployment in Italy, 1982–1994’”. Epidemiol Community Health, 53 (11), 694-701.

Sağlam M. ve E. Uğurlu, (2013), “Kamu Açıkları, Parasal Büyüme ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye Örneği (1983-2008)”. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 50 (576), 71-83. https://www.academia.edu/35482913/SINIR_TEST%C4%B0_BOUNDS_TEST_ARDL_modeli.

Sapancalı, F. (2008). “‘Türkiye’de İşgücü Piyasası, Sorunlar ve Politikalar”. TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 21 (2-3), 8-30.

Sezer, S. (2011). Ticari Başarısızlık Sonucu Ortaya Çıkan İntihar ve İntihar Girişimi Olaylarının Sosyo-Ekonomik Nedenleri (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sümer, N. (2016). “‘Antik ve İlkel Toplumlarda İntihar Olgusu’”. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1 (1), 83-116.

Şahin, L. ve Yıldırım, K. (2015). On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İşsizlikle Mücadele Politikalarının Gelişimi. Çalışma ve Toplum, 2 (45), 111-152.

Takım, A. (2010). “‘Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (2), 315-330.

Tarı, R. (2016). Ekonometri, 12.Basım, Kocaeli: KÜV Yayınları.

TÜİK İstatistik Göstergeler, 1923-2013: [file:///C:/Users/user/Downloads/%C4%B0statistik%20G%C3%B6stergeler%20T%C3%BCrkiye%201923-2013%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/%C4%B0statistik%20G%C3%B6stergeler%20T%C3%BCrkiye%201923-2013%20(2).pdf)

TÜİK, 1923-2009 İstatistik Göstergeler.

TÜİK. (2023). İntihar İstatistikleri Veri Tabanı. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=115&locale=tr>.

TUSIAD, (2002). Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, Yayın No: TUSIAD- T/2002–12/354, Aralık 2002.

TUSIAD, (2004). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik, Yayın No: TUSIAD- T/2004–11/381.

TÜİK, (2023, a). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>, Erişim Tarihi: 23.04.2023.

TÜİK, (2023, b). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=115&locale=tr>, Erişim Tarihi: 21.05.2023.

Uzunöz, M. ve Akçay. (2012). “Y. Türkiye’de Büyüme Ve Enerji Tüketimi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1970-2010”. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2), 1-16.

Ünsal, E. (2011). Makro İktisat. Ankara: İmaj Yayınevi.

Vural, A., Ç. (2021). İntiharın Tarihselliği Bağlamında Beşir Fuad ve Topluma Mâl Olmuş Kişilerin İntiharlarından Derlemeler (Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Whitman, D.G. (2002). “A Search Theory of Suicide”. California State University.

Yılcı, V. (2012). “Türkiye’de Para Talebi İstikrarlılığının Testi: Kayan Pencere Sınır Testi Yaklaşımı”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33: 97-74.

Yılmaz, M. ve Candan, F. (2018). Oyun Sanal İntihar Gerçek: “The Blue Whale Challenge/Mavi Balina” Oyunu Üzerinden Kurulan İletişimin Neden Olduğu İntiharlar Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı, 270-283.

Yılmaz, T., Fidan, F. ve Karataş V. (2004). “İşsizliğin Sosyo-psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumu Bir Alan Araştırması”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (48), 164-183.

Yürektürk, S. (2022). Gelir Düzeyi, Tüketim Harcamaları ve Mutluluk Arasındaki İlişki (Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ziyalar, N., Sarıpınar, A. ve Çalıcı, C. (2016). “Siirt İlinde Kadın İntiharları”. Adli Tıp Dergisi, 30 (2), 117-127.

EKLER

EK-1 Literatür Özet Çalışması

Yazar (lar)	Çalışma Kapsamı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
Ekici, Savaş & Çıtak (2001)	İstanbul, 1996-1997	Form	En yüksek intihar oranının işsizlikten kaynaklandığı tespit edilmiştir.
Neumayer (2003)	68 ülke, 1980-1999	Panel Veri Analizi	İşsizliğin intihar riskini arttırdığı, gelirin ise intihar riskini azalttığı bulunmuştur.
Sher (2006)	34 Avrupa ülkesi, 2003	Gruplar Arası Korelasyon	Gelir düzeyi azaldıkça intihar riski artmaktadır.
Topbaş (2007)	Türkiye, 1975-2005	VAR Yöntemi	İntihar ve işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
Altınanahtar & Halicioğlu (2009)	Türkiye, 1974-2007	ARDL Yöntemi	Gelir düzeyi yükseldikçe intihar oranı azalmaktadır.
Chang, Gunnell, Sterne, Lu & Cheng (2009)	7 ülke, 1985-2006	Zaman Serisi Yöntemi	İşsizliğin artması intiharı artırırken, gelir düzeyinin yükselmesi intiharı azaltmaktadır.
Andres & Halicioğlu (2010)	Danimarka, 1970-2006	ARDL Yöntemi	Gelir düzeyi yükseldikçe intihar oranı azalmaktadır.
Breuer (2015)	256 bölge, 28 ülke 1999-2010	Panel Veri Analizi	İşsizlik ve intihar arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.
Tunalı & Özkaya (2016)	Türkiye, 1990-2011	VAR Yöntemi	İntiharla işsizlik arasında çift yönlü nedensellik bulunmuştur.
Durgun & Durgun (2017)	Türkiye, 1975-2015	Zaman Serisi Analizi	Gelir düzeyinden intihara doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.
Aksu (2018)	Türkiye, 1980-2015	ARDL Yöntemi	İşsizlikten intihara doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.
Antonakakis & Collins (2018)	73 ülke, 1990-2010	Panel Veri Analizi	N şeklinde Kuznest eğrisi elde edilmiştir.
Bayrak (2018)	Türkiye, 2005-2015	Zaman Serisi Analizi	İşsizlikten intihara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Lin & Chen (2018)	Amerika Birleşik Devletleri, 1928-2013	Asimetrik Genelleştirilmiş Dürtü-Tepki Yöntemi	İntihar ve işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
Çıraklı (2019)	Türkiye, 1974-2015	ARDL Yöntemi	Gelir düzeyi yükseldikçe intihar oranı artmaktadır.

Erdem, Demirel & Erkan (2019)	Türkiye'nin 1.Düzye Bölgeleri, 2005-2013	Panel Veri Analizi	İntihar-ışsizlik arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
Şen & Varüer (2019)	36 OECD üyesi, 2016	Kümeleme Analizi ve K-ortalama	İşsizlik artışı gelir düzeyini azaltır, intihar oranları artar.
Varol & Karagöz (2020)	Türkiye, 1974-2017	ARDL Yöntemi	Gelir düzeyi yükseldikçe intihar oranı azalmaktadır.
Dilber & Uysal (2020)	Türkiye, 2005-2018	VAR Yöntemi	İşsizlikten intihara doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.
Wang vd. (2020)	Meksika, 1981-2016	Bootstrap ARDL Yöntemi	İntihar ile işsizlik arasında çift yönlü nedensellik bulunmuştur.
Saraçoğlu & Gültekin (2021)	Türkiye'nin II. Düzye Bölgeleri, 2008-2018	DOLS ve CCEMG Yöntemi	U şeklinde Kuznest eğrisi elde edilmiştir.
Baskak (2023)	OECD ülkeleri, 2000-2019	Panel Var Analizi ve Panel Granger Nedensellik Analizi	İşsizlik ve kadın-erkek intihar oranlarının birbirlerini etkiledikleri bulunmuştur.